

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

vetenskap 61-90 hp

Bilden av Eva

En komparativ studie om den bibliska Eva och hennes omgivning

Petronella Björn

C-uppsats, 15 poäng
Högskolan i Kalmar
Vårterminen 2008

Handledare: Torsten Löfstedt
Humanvetenskapliga institutionen
Examinator: Roland Hallgren

Arbetets art: Religionsvetenskap, C-nivå, 15 hp.

Titel: Bilden av Eva - En komparativ studie om den bibliska Eva och hennes omgivning.

Författare: Petronella Björn

Handledare: Torsten Löfstedt

Examinator: Roland Hallgren

Abstract

Det huvudsakliga syftet med min uppsats var att studera hur tre olika traditioner har berättat, läst och tolkat bilden av den bibliska Eva. Detta för att få en förståelse för den bild vi har av Eva i den kristna världen idag. De traditioner jag har studerat är den rabbiniska/hebreiska, den gnostiska och den tidiga katolska genom en del av de antika kyrkofäderna. Med hjälp av tre teman, skapelsen, syndafallet och sönerna, har det målats upp tre olika bilder av Eva. Den hebreiska bygger mycket på legender som inte finns i de övriga två och förmedlar en praktisk gemenskap med Adam. I den gnostiska är hon mer en symbolisk och ibland allegorisk bild av kvinnan och en andlig makt. Kyrkofäderna förmedlar en arbetsam och flitig kvinna, ett arbetsideal som ska bära och föda Adams barn. Inom den hebreiska och katolska traditionen är Eva skulden till all världens synd.

Nyckelord: Eva, skapelsen, syndafallet, legender, gnosticism, kyrkofäder.

1. Inledning	s.1
1.1 SYFTE	s.1
<i>Frågeställningar</i>	s.2
1.2 METOD OCH MATERIAL	s.2
2. Bakgrundsavsnitt	s.6
<i>Rabbinsk/hebreisk tradition</i>	s.6
<i>Gnostikerna</i>	s.8
<i>Kyrkofäderna</i>	s.9
3. Eva och skapelsen	s.11
<i>Gud skapar världen, Genesis 1:1-2:4</i>	s.12
<i>Människan i Edens trädgård, Genesis 2:4-2:25</i>	s.12
3.1 I RABBINSK LITTERATUR	s.13
<i>Adam</i>	s.14
<i>Lilit</i>	s.14
<i>Eva, den andra hustrun</i>	s.15
3.2 GNOSTIKERNA	s.17
3.3 KYRKOFÄDERNA OCH DEN TIDIGA KYRKAN	s.19
<i>Efrem Syriern</i>	s.21
<i>Kyrillos av Jerusalem</i>	s.21
<i>Augustinus</i>	s.21
<i>Ambrosius</i>	s.22
4. Eva och syndafallet	s.24
<i>Människans olydnad, Genesis 2:25-3:7</i>	s.24
4.1 HEBREISK TRADITION	s.25
<i>Förledandet av Eva</i>	s.25
<i>Människans straff, Gen 3:8-19</i>	s.28
<i>Evas namn</i>	s.30

LOGI	s.32
OCH DEN TIDIGA KYRKAN	s.34
4.3.1 Ormens svek, Genesis 3:1-6	s.34
4.3.2 Fallet, Genesis 3:7-13	s.35
<i>Irenaeus</i>	s.35
<i>Efrem Syriern</i>	s.35
<i>Krysostomos</i>	s.36
<i>Augustinus</i>	s.36
<i>Syntes</i>	s.37
4.3.3 Människans straff, Genesis 3:16-19	s.38
<i>Augustinus</i>	s.38
5. Eva och sönerna	s.39
5.1 HEBREISK TRADITION	s.39
5.2 GNOSTISK TRADITION	s.40
5.3 KYRKOFÄDERNA	s.40
<i>Set, Genesis 4:25</i>	s.41
5.4 EVAS DÖD	s.41
<i>Legenden berättar</i>	s.41
6. Sammanfattning	s.43
7. Avslutning	s.45
7.1 JÄMFÖRANDE ANALYS	s.45
<i>Diskussion och slutord</i>	s.46
Litteraturlista	s.48

Jag har alltid fascinerats av kvinnorna i Bibeln, främst Eva, Rut och Susanna. Tre helt olika berättelser och levnadsöden. Vad som fick mig att titta närmare på just Eva den här gången var då jag vid ett tillfälle satt med Neil Forsyths bok *The Old Enemy: Satan and the Combat Myth* som tar sig an historien om Syndafallet på ett mycket intressant icke-teologiskt sätt. Jag började fundera vidare och fann efter en stund mig själv bläddrande i diverse andra böcker, sökande efter andra tolkningar och bilder av Eva. Min första källa blev förstås Bibeln och jag fann att Eva endast vid fem tillfällen i hela Bibeln nämns vid namn. Hur kunde det komma sig? Sedan började jag jämföra de bägge skapelseberättelserna i Genesis och fann att Eva först var en jämlik person skapad samtidigt med Adam och sedan en ömaninnaö skapad av hans revben. I *Våra Bibliska Mödrar*, en bok av Anita Goldman fann jag ett citat ur en Bibel från 1400-talet som utdömde alla kvinnor, ty ökvinnan är bittrare än dödenö och allt var Evas fel.¹ I samma bok fanns ett utdrag ur en rabbinsk tradition som berörde skapelsen. Jag hade nu stött på tre helt olika varianter av Eva och började fundera på hur bilden av henne har förändrats över tiden. Vid det här laget var jag så intresserad av denna berättelse så jag nästan glömde mitt huvudsakliga syfte den dagen. Frustrerad av att inte få något svar i mitt hemmabibliotek bestämde jag mig för att undersöka saken vidare vid ett senare tillfälle. Och det är det jag gör nu.

1.1 SYFTE

Historien om Eva är inte till för några få utvalda personer eller teologer. Den är en del av vårt gemensamma kulturarv, vare sig man tror på Bibelns texter eller inte. Ingen har undgått att vid något tillfälle höra talas om Adam och Eva och Edens lustgård. Berättelsen har satt sina spår i bland annat samhällets folkliv och kultur, konst och litteratur, värderingar och tänkesätt, könsroller och familjeliv. I Bibeln finns flera tolkningar som är så djupt rotade i oss att de påverkar våra tankar och handlingar i dagens samhälle. Alice Bach, redaktören till *Women in the Hebrew Bible*, frågar oss: "Could you trust a woman named Delilah with a pair of scissors? Would you eat food offered by a curious Eve?"² Det här är en del av det kulturella

¹ Goldman 1999, 30.

² Bach 1999, xiii.

för de flesta kvinnor väger det lite tyngre än vad det gör

Mitt syfte med uppsatsen är att belysa de skillnader och likheter som finns kring bilden av Eva i tre olika traditioner: den rabbiniska/hebreiska, den gnostiska och den katolska. Detta gör jag för att få en insikt och förståelse för hur de olika tolkningarna växt fram och satt spår i de tolkningar som görs idag. Uppsatsens resultat bör vara av intresse för fler än mig, då berättelsen har en så stor del i vår kulturhistoria. Arbetet kan även ha en didaktisk poäng då komparativa temaområden är mycket gångbara i skolan. Jag är medveten om svårigheten att på vissa punkter särskilja traditionerna då de många gånger är invävda i och fått impulser från varandra. Men jag har kommit fram till att den uppdelning jag gör är den mest lämpliga för mig i detta format.

Frågeställningar

Jag utgår ifrån följande frågeställning i min uppsats:

- Hur skiljer sig bilden av Eva i rabbinisk/hebreisk, gnostisk och katolsk tradition?

Eftersom det är en ganska vid frågeställning har jag att delat upp frågan. Det är främst några begreppspar som jag studerat:

- * Eva och skapelsen
- * Eva och syndafallet
- * Evas och sönerna

Ingen uttolkning av berättelsen om Eva skulle vara komplett utan att nämna den fascinerande och kontroversiella karaktären Lilit, Adams första fru. Denna figur nämns knappt i tidig litteratur, och hennes profil är inte fullt utvecklad förrän i medeltida källor. Men jag väljer att ta med henne i samband med skapelsen eftersom hon är en del av den rabbiniska traditionen kring Eva. Inte heller ormen är oviktig i detta sammanhang och behandlas i avsnittet om syndafallet.

1.2 METOD OCH MATERIAL

För att få svar på mina frågor har jag varit hänvisad till redan befintlig litteratur i ämnet eftersom jag inte behärskar hebreiska, grekiska eller latin. Jag måste förlita mig på de

da tid som finns. Det blir alltså en deskriptiv och mig av tidigare forskning samt Bibeln. Vid hänvisningar till Bibeln är det den senaste officiella översättningen jag använder mig av, om inget annat anges.

Vid en första anblick på de fem lösryckta verserna där Eva nämns i Bibeln och på de berörda kapitlen i Genesis, kan man inte påstå att Eva beskrivs som en positiv, självständig kvinna värd att efterhärma. Jag skulle omedelbart kunna slå an den feministiska tonen på dessa uttolkningar och göra denna uppsats till en studie i genus och kön. Men det är inte mitt syfte. Vad som intresserar mig är berättelsen om Eva i Genesis och hur den tolkas och skiljer sig åt i de olika traditionerna. Skiljer sig den rabbiniska/hebreiska tolkningen från den katolska? Vilken betydelse hade gnostikerna för kyrkofädernas tolkningar? Vilka är de gemensamma nämnarna förutom att det är samma ursprungliga texter? Så, jämte det deskriptiva anslaget är det en komparativ uppsats med hermeneutiska inslag. Det är alltså texttolkningarna och de teologiska resonemangen kring Eva som intresserar mig.

Bibel 2000 är en översättning och hur god en översättning än är så går alltid vissa nyanser i grundspråket förlorat när översättning sker. Översättarna kan, ofta omedvetet, hårfint ändra på och förvränga den ursprungliga meningen. Hebreiskan, som Gamla testamentet är skrivet på, är ett språk utan vokaler och ganska abstrakt. Ju abstraktare ett ords innehåll är, desto svårare blir det att hitta en svensk motsvarighet. En del ord och språkbruk i det svenska bibelspråket är egentligen inte svenska utan tillrättalagda efter hebreiska och grekiska uttryck. I mitt fall är dock den svenska översättningen det enda alternativet. I det avsnitt där jag tar upp Evas namn har jag försökt förklara hur svårt det kan vara att göra en rättvis översättning. Om Bibelns tillkomst och dess redaktörer och översättare skulle man kunna skriva mycket, det är dock inte syftet med denna uppsats även om det i bakgrundsavsnitten nämns en del matnyttiga fakta. Jag kommer genomgående att använda mig av namnet *Genesis* då jag nämner Första Mosebok, om det inte är ett direktcitat, eftersom det är det vanligast förekommande namnet på boken världen över och i den litteratur jag studerat.

Här följer en kort beskrivning över en del av litteraturen:

Legends in the Hebrew Bible av Louis Ginzberg är en kortare version av boken *The Legends of the Jews* som först publicerades 1909 i sju volymer. Han har sammanställt variationer av historier och legender i Skrifterna och ger oss dem i textform. Legenderna har berättats och återberättats sedan Abrahams dagar i det antika Mellanöstern i synagogor och kyrkor och i hemmen av över hundra generationer av män. Ginzberg började med att söka i kyrkofädernas

haggadah eller legender i Bibeln. Eftersom Ginzberg rabbinerna kunde han följa upp svaga ledtrådar och spår och snoka reda på en värld av legendariskt material från dimmiga och oklara bokföringar. Han har följt upp ledtrådar mycket noggrant och dragit paralleller till halakah. Hans huvuduppgift blev att reproducera huvudströmmar och underströmmar av den bibliska haggadah. Trots hans gedigna kunskaper och mångåriga arbete måste man ha traderings- och tidsaspekten i åtanke. Vi vet inte vad som lagts till eller försvunnit under hundratalet år, ja till och med tusentalet i vissa fall. Eftersom det inte alltid finns något källmaterial kan jag inte lita blint på Ginzbergs sekundärlitteratur. Detta gäller för övrigt all sekundärlitteratur som behandlar haggadiskt material. Legenderna lever dock fortfarande och är en del av den muntliga judiska traditionen. Dock har jag ofta funnit hänvisningar till Ginzbergs verk, vilket anses vara tillkommet på ett vetenskapligt sätt.

I antologin *Women in the Hebrew Bible: a reader* av Alice Bach har jag främst använt mig av två kapitel/artiklar, *The problem of the body for the people of the Book* av Howard Eilberg-Schwartz och *The seduction of Eve and the exegetical politics of gender* av Reuven Kimelman.

Elaine Pagels bok *Adam, Eva och Ormen* från 1989 undersöker hur kristna tolkningar av Genesis uppstod under de första fyra århundradena och hur kristna återopade berättelsen om Adam och Eva för att rättfärdiga och fastställa sina trosuppfattningar. Pagels är även författare till *De gnostiska evangelierna* från 2002. I den berättar hon om gnostikerna och den lära som framträder ur de skrifter man fann 1945. Pagels kan betraktas som gnostiker själv och är inte helt opartisk i sina utläggningar, och det har jag haft i åtanke. Det har dock varit svårt att finna gnostisk litteratur skriven av en helt opartisk och neutral författare.

Två av de anförda böckerna skulle man kunna kategorisera som feministisk litteratur. Trots att jag inte valt den inriktningen har jag funnit att mycket av det som de anför har varit till nytta för mig. *Discovering Eve: Ancient israelite women in context* är en bok av Carol Meyers, professor i arkeologi och bibliska studier, som studerar kvinnorna i Bibeln utanför den bibliska texten. Meyers målar upp en bild av israelitiska kvinnor som starka och viktiga aktörer istället för undergivna löselegendomar i ett förtryckande patriarkalt samhälle. Men hon ger också läsaren redskap för att kunna förstå historierna och de tolkningar som förekommer tack vare sina breda kunskaper. *From Eve to Esther: Rabbinical Reconstructions of Biblical Women* av Leila Leah Bronner, judinna och professor inom religionsvetenskap, är en bok som fokuserar på bibliska kvinnor i midrash- och Talmudtolkningar.

PDF Complete

Your complimentary use period has ended.
Thank you for using PDF Complete.

[Click Here to upgrade to Unlimited Pages and Expanded Features](#)

Scripture, band 1 om Genesis 1-11, fungerar ungefär med verket är att redaktörerna klippt i kyrkofädernas texter. Fördelen har för min del varit att de analyserat berättelsen i Genesis vers för vers. Boken kommer i nothänvisningarna att förkortas till ACC då jag inte använt mig av fler band i det verket.

Katolska Kyrkans Katekes förkortas i nothänvisningarna till KKK.

Jag ger nedan en bakgrund och förklaring av en del begrepp som förekommer inom rabbinsk tolkningstradition för att ge läsaren en förståelse för de processer som varit och för att kunna följa med i min text. Jag kommer även delge läsaren en beskrivning av de första århundradena efter Kristi födelse då de kristna församlingarna växte fram, däribland de gnostiska. Gnostikerna spelar en viss roll eftersom en del av kyrkofädernas uppgift ansågs vara att motbevisa deras tolkningar. De är dessutom en del av den antika judiska och icke-judiska religiösa traditionen då många tolkningar fick sin form. En mycket kort historik över vissa av kyrkofäderna kommer också att delges eftersom jag finner en förklaring till strömningar och beslut i tolkningarna i dem.

Rabbinsk/hebreisk tradition

Israels bibliska historia, som den är nedskrivnen i de hebreiska skrifterna, spänner över mer än ett millennium. Kanoniseringen slutfördes först ca 100 e. Kr. Det vore felaktigt att tala om ett val av texter, eftersom redaktörerna inte gjorde urvalet, utan bara sanktionerade och befäste en skriftstomme som sedan länge ansågs gudomlig bland deras folk. Den hebreiska Bibeln innehåller tre delar: *Torah* (lagen), *Profeterna* och *Skrifterna*. Under den andra tempelperioden, som började då judarna återvände från fångenskapen i Babylon och varade till templets fall år 70, skrevs ett stort antal böcker som inte togs med i den hebreiska kanon. Dessa fick dock inte desto mindre status i den romersk-katolska och de ortodoxa kyrkorna. De brukar kallas *apokryferna* eller de deuterokanoniska skrifterna. Dessa fick betydande inflytande på det kristna tänkandet som vi kommer att se nedan. Ytterligare källor från den andra tempelperioden går under namnet pseudoepigrafer och står utanför de av kyrkan kanoniserade skrifterna. Exempel på dessa är *Henoksboken* och *Jubileerboken*.³

En legend är från början en muntlig berättelse som överförs från generation till generation och sedan nedtecknats till skrift. Det är en inspirerande berättelse som handlar om en helig person eller plats. Flera gammaltestamentliga legender har utomisraelitiskt ursprung och föreligger inte i ursprunglig form utan har genom en lång traditions- och tolkningsprocess infogats i *Pentateuken*, de fem Moseböckerna, och de historiska böckernas sammanhang. Beteckningen är en ren litterär klassificering och innebär inte att historiska fakta bedömts eller

³ Spiegel i Ginzberg 1956, xii-xiv; *Libris stora Handbok till Bibeln* 2001, 68.

The legends of the Bible, growing from grass roots of the Bible, or at least entwined in the scripture, attempt the seemingly possible: to impart vitality, without impairing the purity of the biblical faith.⁵

De bibliska muntliga legenderna, som numera ingår i den skriftliga traditionen, kallas *haggadah*. Det är moraliska eller uppbyggliga utläggningar som är antydda eller härledda från en midrash-tolkning (se nedan) av en text. Haggadah är det ursprungliga hebreiska ordet för just Bibelns legender. Den mest populära och omfattande kompilationen av legender täcker alla Skriftens böcker och härstammar från 1200-talet. Dessa sena medeltida texter bevarar värdefulla utdrag från äldre källor som nu är förlorade. Bibelns legender begränsas inte till antiken. Nya legender växte med tiden fram och berättandet och återberättandet av gamla historier fortsatte.⁶

Nästan tusen år efter skapandet av originalstoryn om Eden omarbetas Evas roll av de uppkommande judiska och kristna församlingarna i Romarriket. Synen på och uppfattningen om Eva, som omarbetades i Nya testamentet, är i rabbinskt vetande och i de Pseudoepigrafiska böckerna, så övertygande att det är svårt att undersöka historien om Eva utan att bli influerad av den dominerande kristna och judiska uttolknningen av den historien.⁷

Midrash är en genre av exegetisk litteratur men även en slags metod att undersöka och examinera hebreisk litteratur med syfte att uppenbara *Torahs* innersta mening. Ordet midrash betyder öatt uttolkaö eller, öatt undersöka valda verserö ur Skriften. Stor hänsyn till detaljer hör till metoden, eftersom texterna ansågs vara gudomliga. Utläggningarna var från början muntliga, men de viktigaste midrash samlades och skrevs ned. Ofta har midrashtexterna ett namntillägg beroende på vem som gjort tolkningen eller var den gjordes.

Mishnah är en sammanställd bok med givna lagar och regler från 200-talet e.Kr. och underlag för Talmud. Den bidrog till att den judiska läran levde vidare under en period av förföljelse.

Talmud innehåller tolkningar och kommentarer till Mishnah och är en utveckling av de hebreiska skrifterna. Det finns två versioner av Talmud: den palestinska från 400-talet sammanställd medan judarna levde under trycket från den kristna kyrkan och den babyloniska från 600-talet som är mer detaljerad och fullständig.⁸

⁴ Albrektsson & Ringgren 1992, 131-132.

⁵ Bibelns legender, framväxta ur folklorens gräsrötter, inplanterade och hopflätade med Skriften, försöker med det tillsynes omöjliga: att skänka livskraft utan att försvaga äktheten i den bibliska tron. Ginzberg 1956, xxxviii.

⁶ Spiegel i Ginzberg 1956, xii-xiv; *Libris stora Handbok till Bibeln* 2001, 68.

⁷ Meyers 1991, 3.

⁸ Bronner 1994, xiv-xvi; *Världens religioner*, 282, 424, 435, 447.

vidar i midrashtexter, medan de i halakah behandlas som studier. Mishnah, som innehåller mycket material om kvinnor, nämner endast tre kvinnor vid namn, medan flera namngivna kvinnor förekommer i Talmud och Midrash. Individuella bibliska kvinnor är mycket mer framträdande i haggadiskt material än i halakhiskt. Många antika exegeter var styrda av tolkningen av berättelsen i Genesis som kopplade synd och död till den ursprungliga kvinnliga karaktären Eva. Hon blev urtypen för kvinnor vars uppträdande försåg de skriftlärdas med den logiska grunden att formulera regler som flyttade kvinnor från det offentliga livet och ledarskapet till hemmets domäner. Som ett resultat av Evas handlande, blev alla hennes döttrar tvingade till underkastelse av den rabbiniska regimen och fick grundliga restriktioner i sina liv.⁹

Gnostikerna

Gnostiker kallades anhängarna till olika religiösa rörelser under de första århundradena efter Kristus. De förkunnade frälsning genom gnosis, hemlig kunskap, och räknas inte som en självständig religion utan mer som en kristen idéströmning. Den har dock uppstått utanför och oberoende av kristendomen och är påverkad av de judiska idéerna.

1945 hittade en bonde en lerkruka i ökensanden vid Nag Hammadi i övre Egypten. Den visade sig innehålla gnostiska evangelier och andra hemliga skrifter från omkring 400 e.Kr. Samlingen omfattar femtiotre verk, både kristna och icke-kristna, och ger oss en förståelse för den annorlunda kristendom som tidigare i stort sett var känd endast genom kyrkofädernas polemik. En slutsats man kan dra av materialet är att gnosticismen existerade i slutet av första århundradet. Inom gnosticismen finns en tydlig dualism, en motsättning mellan en transcendent Gud och en lägre demiurg eller skapare som ofta är en karikatyr av Gamla testamentets Gud. Gnostikernas inställning till sexualitet och äktenskap var asketisk. De ansåg att kvinnans skapelse var upphovet till allt ont och att man genom att sätta barn till världen ökade antalet själar som mörkrets makter höll fängslade.¹⁰

Gnosticism är ett esoteriskt teologiskt och filosofiskt system och representerar ett av de mest obskyra och komplicerade problemen i religionshistorien. Gnostikerna tvingade sig själva in i en framskjutande ställning under det första århundradet efter Kristus och kyrkofäderna fann sig nödgade att ta på sig dess motbevisning. Judisk gnosticism, som föregick kristendomen med ca femhundra år, var i kontakt med och påverkades av babyloniska och persiska idéer under lång tid tillbaka, men influerades även av hellenistiska

⁹ Bronner 1994, xvii-xviii.

¹⁰ Pagels 2002, 9-17; *Världens Religioner*, 110.

inslag i deras doktriner och manifestationer, till stor del värt att notera att de gnostiska skolornas huvudmän och grundare av gnostiska system utpekades som judar av kyrkofäderna. Övidare måste noteras att hebreiska ord och namn på Gud utgör skelettet för åtskilliga gnostiska system.¹¹

Kyrkofäderna

Irenaeus (ca 135-202)

Irenaeus utsågs till biskop i Lyon år 177, sedan den föregående biskopen avrättats under en förföljelse. Irenaeus tillhörde den mindreasiatiska traditionen och är känd för sin kamp mot gnosticismen. Han publicerade de mest berömda och inflytelserika motbevisen på gnostiska tankar i sitt stora verk *Adversus haereses*, öMot villfarelsernaö. Irenaeus betonade att skapelsen är något gott och är den förste författare som nämner de fyra evangelierna.

Efrem Syriern (306-373)

Syrisk teolog, kyrkolärare och författare till bibelkommentarer och andaktsfulla hymner vilka är ansedda som en av de största förebilderna till kristen poesi och föregångare till Dante.

Kyrillos av Jerusalem (ca 315-386)

Biskop i Jerusalem som medverkade till den nynicenska ortodoxins seger vid synoden i Konstantinopel år 381. Mest berömd är han nog som författare till *Catechetical Homilies*, katekeser skrivna i predikoform.

Ambrosius (333-397)

Biskop i Milano, framstående predikant, kyrkoledare och Augustinus lärare. Ambrosius räknas som en av de fyra stora latinska kyrkofäderna tillsammans med Hieronymus, Augustinus och Gregorius den store. Han tog aktiv del i striden mot arianerna och var starkt påverkad av alexandrinsk bibeltolkning. Försvarede den helige Andens gudomlighet och Marias oändliga jungfrulighet.

Johannes Chrysostomos, öguldmunnenö (344-407)

Chrysostomos var en av de stora grekiska kyrkofäderna. Han var biskop i Konstantinopel och blev berömd för sin ortodoxi, vältalighet och sina attacker på den kristna slappheten bland de kyrkliga högheterna. En stor mängd av hans predikningar finns bevarade.

Augustinus av Hippo (354-430)

Biskop och en flitig skribent, en av de fyra stora latinska kyrkofäderna. Skrev om filosofiska, exegetiska, teologiska och ecklesiastiska ämnen. Han formulerade västerlandets doktriner om

¹¹ www.jewishencyclopedia.com, "gnosticism", 2008-04-15

PDF Complete

Your complimentary use period has ended.
Thank you for using PDF Complete.

[Click Here to upgrade to Unlimited Pages and Expanded Features](#)

na skrifter mot pelagierna. Motståndare till manikéerna, blev omvänd efter att ha lyssnat till Ambrosius, och gnostikerna. Författare till otaliga skrifter, bland annat *Bekännelser*, *Guds stad* och flera utläggningar över Genesis.

Till att börja med måste vi ha skapelseberättelsens litterära identitet i åtanke. Skapelseberättelsen tillhör det som vi kallar *Urhistorien*, och finns i de första elva kapitlen i Genesis och består av gamla skrifter och traditioner. Texternas uppgift är inte bara att öintroducera berättelsens viktigaste teman utan också att relatera dem till Guds plan för världen.¹² Berättelsen vill i urtidsskeendet söka ett svar på människolivets gåtor. Kapitlen skapar förvirring bland läsare idag då de innehåller ett ovetenskapligt språk, beundransvärda livslängder. Det är också svårt att historiskt placera dem i en bestämd miljö. De första elva kapitlen i Genesis innehåller material som är skrivet i olika stilar och anses vara sammanflätade av olika redaktörer (J och P). Men framför allt verkar de ge läsaren den bakgrund som behövs till den berättelse som börjar i Genesis 12.¹³

Genesis 2-3 hör hemma i flera olika genrer av folkliga berättelser såsom skapelsemyter och etiologier. Meyers hävdar dessutom att Genesis 3 innehåller fragment av en tredje genre, liknelser om vishet. Öden enkla berättelsen om Eden opererar helt klart på flera nivåer och förmedlar djupgående budskap om mänsklig existens.¹⁴ Meyers anser också att det är värt att notera att skapelseberättelsen i Genesis 2-3 anses vara en av de äldsta berättartraditionerna i hela hebreiska Bibeln och är av unik karaktär.¹⁵

Berättelsen om kvinnans skapelse hör till den Jahvistiska berättelsen, även kallad öJö-traditionen. Sättet den berättas på är alltigenom antropomorf. Historien var vanlig bland människorna och cirkulerade troligtvis i muntlig form långt före den skrevs ner, och det är möjligt att den är en bearbetning av en babylonisk myt. Liknande berättelser om kvinnans skapelse, som en del av mannens kropp, finns bland många folk; jämför till exempel med myten om Pandora. Berättelsen om Eva (som hon kallas efter överträdelsen) visar hur de antika hebreerna naivt spekulerade kring den mänskliga rasens tillkomst. Den ger oss också en introduktion till Israels historia.¹⁶ W. A. Dekker menar i sin artikel *Eve and the Serpent: A Rational Choice to Err* att vi idag kan vi läsa den som en fabel eller en folkloristisk berättelse. En del läser den rentav som en historia. Men vid tiden då den nedtecknades, i en antik värld med nomadstammar utan nationsgränser där berättelser färdas fritt, var dessa historier redan berättade som öallegorier, metaforer, pedagogisk poesi, som en mix av preskription och

¹² *Libris stora Handbok till Bibeln* 2001, 108.

¹³ *Libris stora Handbok till Bibeln* 2001, 108-109.

¹⁴ Meyers 1991, 79

¹⁵ Meyers 1991, 92.

¹⁶ www.Jewishencyclopedia.com, "Eve", 2008-04-11.

och rådgivning.¹⁷ Israeliska och judaiska stammar blev
s över karavanernas huvudleder mellan Medelhavet och
Mesopotamiens territorier, och även vidare öster- och västerut. Det innebar ett fortsatt
kulturellt utbyte med kringliggande folkgrupper.¹⁸

Gud skapar världen, Genesis 1:162:4

Det finns två versioner av hur Gud skapade världen. Den första prästerliga skildringen hittar vi i Gen 1:162:4. Den förklarar hur universum blev till, skapad av en abstrakt gud som är osynlig för människan, och som i denna version är skapelsens krona och härskare. Mannen och kvinnan skapas samtidigt, som en androgyn varelse, till Guds avbild och med Guds mandat att föröka sig och dominera över jorden:

öGud sade: øVi skall göra människor som är vår avbild, lika oss. De skall härska
över havets fiskar, himlens fåglar, boskapen, alla vilda djur och alla kräldjur som
finns på jorden.ø Gud skapade människan till sin avbild, till Guds avbild skapade
han henne. Som man och kvinna skapade han dem¹⁹

Det framhålls i Gen 1 att människan, som Guds avbild, skall härska över jorden och det som lever på den. Vi vet att forntidens härskare brukade sätta upp bilder av sig själva på platser där de gjorde anspråk på herraväldet. Det är möjligt att människan på samma sätt skulle representera Guds närvaro och härskaranspråk på jorden.²⁰

Människan i Edens trädgård, Genesis 2:462:25

Människan andra skapelse och hennes villkor behandlas i den jahvistiska skapelseberättelsen som vi hittar i Gen 2:4625. I den versionen är Eva skapad från Adam och båda är placerade i Edens lustgård. Den andra versionen kan läsas etiologiskt, som en förklaring till de primära typiska kännetecknen på relationen mellan människa och Gud, man och kvinna. De flesta forskare är övertygade om att den andra versionen skrevs först, flera hundra år tidigare än den första. Här skapas (danas) mannen före kvinnan och Gud är en synlig aktör som vandrar omkring i sin skapelse. Han är mer lik de gamla gudarna. Därför hittar vi inslag från Främre Orientens mytologi. Jorden finns redan och Gud tillverkar människan av stoft från jorden,²¹ som en keramiker, en känd bild från olika skapelsemyter i hela världen. øFör att den osynliga,

¹⁷ Dekker 2007, 575.

¹⁸ Dekker 2007, 575

¹⁹ Gen 1:26–27

²⁰ Albrektsson & Ringgren 1992, 93; Bronner 1994, 23.

²¹ "... då formade Herren Gud människan av jord från marken och blåste liv in genom hennes näsborrar, så att hon blev en levande varelse" Gen 2:7

två²²

kunna sättas i verket, måste först de gamla gudarna, och
anden besegras. Det är vad som sker i version nummer

3.1 I RABBINSK LITTERATUR

De två redogörelserna i Genesis angående skapelsen skiljer sig mycket i språk, stil och innehåll som vi kan se. Även om den nutida vetenskapen anser att det är två olika redaktörer, ser rabbinerna dem som en källa, ord från Gud, där den andra berättelsen endast är en detaljerad utarbetad version av den första mer abstrakta.²³ Nedan återges en syntes av några rabbinska traditioner.

Eva skapades inte samtidigt med Adam eftersom Gud visste på förhand att hon senare skulle bli en källa till klagan. Därför dröjde han med att forma henne till dess att Adam uttryckte en längtan efter henne.

öDet är inte bra att mannen är ensam. Jag skall ge honom någon som kan vara
honom till hjälp.ö²⁴

Eva skapades då av Adams trettonde revben på höger sida och av kött från hans hjärta:

öDå försänkte Herren Gud mannen i dvala, och när han sov tog Gud ett av hans
revben och fyllde igen hålet med kött. Av revbenet som han hade tagit från mannen
byggde Herren Gud en kvinna och förde fram henne till mannen. Då sade mannen:
öDen här gången är det ben av mina ben, kött av mitt kött. Kvinna ska hon heta, av
man är hon tagen.ö²⁵

En poäng i denna berättelse, menar Mettinger i uppsatsen *Eva och revbenet*, är öppenbart den djupa gemenskapen mellan man och kvinna. Kvinnan sätts här inte på linje med djuren utan man och kvinna är tillsammans mot dem. Efter Guds experiment med djuren finner mannen för första gången ökött av mitt kött. I detta sammanhang blir då det hebreiska uttrycket *ezär kenägdo* viktigt, i Bibel 2000 översatt med öåt honom en hjälpö. När han är ensam är mannen hjälplös, menar Mettinger. En insikt som också Predikaren tar upp i kapitel 4. Uttrycket beskriver en speciell relation mellan man och kvinna. Kvinnan beskrivs ösom en hjälp som på ett korrelativt sätt svarar mot mannen.ö Om hon var lik honom skulle hon vara en upprepning av honom och han skulle fortfarande vara ensam. Kvinnan är mannens partner,

²² Goldman 1999, 32. Se även Bronner 1994, 23-24.

²³ Bronner 1994, 23.

²⁴ Gen 2:18.

²⁵ Gen 2:21-23.

Hennes ställning som *ezär kenägdo* gäller bara före mannen som vi kan läsa i Gen 3:16.²⁶

Gud smyckade sedan Eva som en brud med alla juvelerna som nämns i Jesaja 3:18-23 och byggde en bröllopskammare åt henne. Så fort Adam skådade Eva omfamnade och kysste han henne. Hennes hebreiska namn pekar på att Gud förde dem samman. Gud lät uppföra tio praktfulla baldakiner översållade med ädelstenar och pärlor och ornamenterade med guld åt Eva, som Gud själv överlämnade i äktenskapet, och som han uttalade välsignelsen över. Änglar dansade och slog på timbaler och vakade över brudkammaren.²⁷

Adam

När man talar om Eva och skapelsen går det nästan inte att komma ifrån Adam, hennes make och den som Gud först skapade, som Eva sedan skapades från, enligt den andra skapelseberättelsen. Precis som alla andra varelser som skapades under de sex första dagarna, kom Adam helt och fullt utvecklad ur skaparens händer. Han var inte som ett barn, utan som en man i tjugoårsåldern. Hans kropps dimensioner var gigantiska och han nådde från jorden upp till himlen, eller från öst till väst. Bland senare generationer av män, var det få som liknade Adam i mått och fysisk perfektion. En del av hans styrkor gick dock vidare, t.ex. fick Samson hans styrka och Saul hans nacke. Enligt legenderna var Eva en apa i jämförelse med Adam. Hans person var så vacker att hans fotsulor förmörkade solens storslagenhet.²⁸

Som vi läst tidigare skapades mannen av jord och stoft i den andra, men först skrivna, versionen av skapelsen. När Gud skulle ge Adams jordklumps-lik kropp en själ frågade han sig själv var han, med sin andedräkt, skulle blåsa in livsanden i honom. In i munnen? Nej, då kommer han använda den till att tala illa om hans nästa. In i ögonen? Då kommer han att blinka lustfyllt. In i öronen? De kommer lyssna till förtal och hädelse. Jag andas in henne i hans näsborrar eftersom de kan urskilja det orena och ta avstånd från det, ta in det välluktande, så de fromma kan undvika synd och hålla fast vid Torahs ord.²⁹

Lilit

Enligt en rabbinsk midrash, skapades Eva av Adams trettonde revben efter det att Lilit hans första hustru hade övergett honom. Lilit skapades på samma sätt som Adam, av stoft från marken, för att avlägsna hans ensamhet. Men hon stannade bara kvar hos honom en kort tid,

²⁶ Mettinger 1984, 64,66

²⁷ www.Jewishencyclopedia.com, "Eve", 2008-04-11.

²⁸ Ginzberg 1956, 31.

²⁹ Ginzberg 1956, 32.

ikhet med sin make. Adam beklagade sig inför Gud att vit honom och Gud skickade då tre änglar för att fånga henne. De försökte få henne att gå tillbaka med hotet att, om hon inte gav sig iväg tillbaka till Adam, skulle hon dagligen förlora hundra av sina demonbarn genom döden. Lilit föredrog det straffet framför att leva med Adam. Hon hämnas genom att skada spädbarn, pojkar under deras första natt i detta livet, medan flickor är utsatta för hennes onda påhitt tills de är tjugo dagar gamla. Enda sättet att avvärja sig från ondskan är att fästa en amulett innehållande namnen på de tre änglar som tillfångatog Lilit på barnet. Denna tradition varade ända fram på artonhundratalet inom traditionella judiska grupper.³⁰ I en annan tidig medeltida källa argumenterar hon med Adam om vem som ska ha den överordnade positionen under det sexuella umgänget. Lilit vägrar ta den underordnade rollen, flyger iväg och vägrar återvända till Adam. Som vi vet ville hon inte ge efter och flydde. Gud skapar då en annan fru åt Adam, och kallar henne Eva. De medeltida källorna omformar Lilit till en demon som plågar och hetsar män om nätterna och tvingar dem till samlag. Hon sägs fresta män till sexuell promiskuitet, föda legioner av demonbarn och föra död till människobarn; hon är helt enkelt den kvinnliga dygdens antites.³¹

I Jesaja 34:14 läser vi i öDom över Edomö:

öDet blir ett tillhåll för ökendjur och hyenor, en plats där gastar möts. Där håller också Lilit till och finner en plats att vila.ö

Detta är den enda referensen till Lilit i Skriften, och denna hänvisning har inget att göra med den kvinnliga Lilitfiguren i senare medeltida litteratur. Dock finns det midrash-källor från millenniet före Kristus, till exempel *Alphabet of Ben Sira*, som kan hänvisa till Lilit eller en Lilittyp. Dessa referenser är dock ganska dunkla och oklara. Lilit blir först fullt utvecklad under medeltiden inom kabbalistiska traditioner där Lilit associeras med en av tre olika demotyper. I den babyloniska *Talmud* porträtteras Lilit som en kerub med ett kvinnligt ansikte och långt hår. Män varnas för att sova ensamma eftersom de då kan komma att fångas av Lilit.³²

Eva, den andra hustrun

Eftersom Adams första hustru övergav honom skulle det nu skapas en permanent hustru åt Adam. Att skapa henne från mannen var möjligt eftersom Adam ursprungligen hade två ansikten, som senare separerades när Eva föddes. På samma sätt som Gud resonerade om var

³⁰ Ginzberg 1956, 34-35; Umansky, *The Encyclopedia of Religion*, band 8, 555.

³¹ Bronner 1994, 33-34.

³² Bronner 1994, 33-34; Umansky, *The Encyclopedia of Religion*, band 8, 554.

anden i Adam resonerar han på ett sätt som, enligt Ginzberg, är ett kvinnoförakt. Ginzberg förmedlar legenden till oss på följande sätt: När Gud skulle göra Eva sade han: öJag ska inte göra henne från mannens huvud, så att hon kommer att bära sitt huvud i arrogant stolthet, inte heller från ögat, så hon kommer att bli flirtig, inte från örat, så hon kommer bli en tjuvlyssnerska, inte från nacken, så att hon kommer att bli förmäten, inte från hjärtat, så hon kommer att bli benägen för avundsjuka, inte från handen, så hon kommer att bli en som lägger sig i, inte från foten så att hon kommer att löpa omkring, utan från en kysk kroppsdel.ö Och medan Gud formade henne uppmanade han varje lem och varje organ: öVar kysk! Var kysk!ö Ändå, trots den stora försiktigheten, har kvinnan alla de fel som Gud försökte förebygga. Sions döttrar blev högmodiga och gick med sträckta huvuden och ondskefull blick; Sara var en tjuvlyssnerska i sitt eget tält, när ängeln talade med Abraham; Miriam var en skvallerbytta som anklagade Moses; Rakel var avundsjuk på sin syster Lea; Eva sträckte ut handen för att ta av den förbjudna frukten och Dina var rastlös.³³

Många av de fysiska och psykiska skillnaderna mellan könen måste, menar Ginzberg, tillskrivas det faktum att mannen var formad av stoft från marken och kvinnan från ett ben. Kvinnor behöver parfymer, dock inte män eftersom stoft från marken förblir detsamma oberoende av hur lång tid man behåller det; kött kräver salt för att bevaras i gott skick. Mannen måste fråga kvinnan om hon vill bli hans hustru, och inte tvärtom, därför att det är mannen som har fått uthärda förlusten av sitt revben, och han beger sig iväg³⁴ för att gottgöra sin förlust igen.³⁵

Rabbinerna har haft problem med den första skapelseberättelsen. öSom man och kvinna skapade han demö tolkas som att det var en androgyn kropp, Adam fram och Eva bak, som sedan sågades itu. Den andra skapelseberättelsen, Gen 2:7, 21-22, örevbensversionenö, gav upphov till ännu större midrashspekulationer. Först som ett försök att förlika eller försona den här redogörelsen med en androgyn varelse, och sedan som en förståelse av relationen mellan man och kvinna. Som exempel kan här nämnas att ordet *zela*, vanligtvis översatt som revben, blir ett nyckelord i de vises utredningar. De tolkar och utreder huruvida ordet betyder ett öansikteö ösidaö eller ösvansö. Till exempel har de observerat att ordet *zela* används för att beskriva Tabernaklet, och då måste det betyda sidan av Tabernaklet och inte revben. Hur som helst, att använda betydelsen öAdams sidaö ger till en mer egalitär förståelse medan

³³ Ginzberg 1956, 35; Goldman 1999, 31.

³⁴ ... lämnar sin far och sin mor för att leva med sin hustru, och de blir ett. Gen 2:24.

³⁵ Ginzberg 1956, 35-36.

. Vilken tolkning man än väljer så menar rabbinerna att
te hälften av honom som den första berättelsen antyder.

Deras manipulativa uttolkningar fick två resultat, menar Bronner. För det första hjälpte de till att förlika sig med skillnaden mellan de två berättelserna; för det andra såg de till att leda tolkningen av berättelsen i en riktning som stämmer överrens med synen på Eva som underordnad Adam och därmed också kvinnor som männens underordnade.³⁶

I den babyloniska Talmud, *Megilla*, använder man Psaltaren 139:5 för att tolka revbenshistorien. Psaltarstället lyder *achor waqädäm tsartani*. Det översätts vanligen ungefär ödu omsluter mig på alla sidor, då *tsur* betyder ösnöra hopö. Men rabbinerna finner innebörden ödu skapade mig baktill och framtill. Gud skulle i så fall ta en av mannens sidor.³⁷

Enligt Eilberg-Schwartz blir berättelsen också ett problem för öbokens folkö då de fann kroppen som en källa till konflikt. Bland de antika judarna var det nämligen så att den mänskliga kroppen var fångad mellan motsägelsefulla drifter. För det första skulle människan förstås som en avbild av Gud, men Gud har ingen kropp, inte heller någon att interagera med eller en skapad kropp att göra det med. För det andra, avlandet är ett mandat från Gud, men sädesvätskan anses som oren även om den töms under ett samlag. Det är en fundamental spänning mellan att vara gjord till Guds avbild och att vara förpliktad att reproducera. Dessa motsägelser ärvdes av rabbinerna på 2006600-talen som fortsatte att finna kroppen som en källa till konflikt. De antika judarna mångfaldigade regler som både reglerade kroppen och gjorde kroppen till en symbol av andra särskilda religiösa angelägenheter. öVar fruktsamma och föröka erö är de första orden Gud adresserar direkt till människan, följt av en välsignelse. Enligt de prästerliga skrifterna (P) upprepar Gud denna uppmaning två gånger till överlevarna av syndafloden. I både myten om skapelsen och syndafloden, är befallningen att avla direkt föregått av uttalandet att Gud tilldelade en välsignelse.³⁸

3.2 GNOSTIKERNA

De vetenskapsmän som undersökte Nag Hammadi-fyndet upptäckte att en del av texterna talar om mänsklighetens ursprung på ett sätt som skiljer sig från framställningen i Genesis.

³⁶ Bronner 1994, 26-28.

³⁷ Mettinger 1984, 63

³⁸ Eilberg-Schwartz i Bach 1999, 53-55, 57.

kallas *Sanningens Vittnesbörd*, vad som hände i Edens gnostisk litteratur framträder ormen som en symbol för

den gudomliga visheten och i ovan nämnda skrift så övertalar ormen Adam och Eva att ta del av kunskapen medan Herren svartsjukt försöker hindra dem att nå den och hotar dem med döden och driver ut dem från Paradiset när de väl fått ta del av kunskapens träd.³⁹

Pagels har upptäckt att judar och kristna i olika tider och miljöer har läst skapelseberättelsen och dragit de praktiska konsekvenserna av den på helt olika sätt, ibland i direkt motsats till varandra. När man läser judiska och kristna författare från de första århundradena av vår tideräkning upptäcker man att de sällan talar om ämnen som äktenskap, skilsmässa och kön. Istället talar de om Adam, Eva och Ormen. På så vis får vi veta vad de tänker om sexuella ting. De gnostiska grupperna, som var mest särpräglade av de avvikande kristna, var fascinerade av Bibelns skapelsemyter, men tolkade dem helt annorlunda än de rättlärliga kristna. När gnostiska och ortodoxa kristna var oeniga vände de sig till Skrifterna för att få stöd där, men tolkade de som sagt på helt olika sätt. Många av de första kristna läste Skrifterna som praktisk vägledning för ett moraliskt liv och då framför allt Genesisberättelsen. Den läste de som en historia med moral, det vill säga med Adam och Eva som verkliga historiska personer, våra urföräldrar.⁴⁰ Gnostikerna läste berättelsen om Adam och Eva symboliskt, ofta allegoriskt. De mest radikala vände upp och ned på historien och berättade den som sagt ur ormens synvinkel. Han var klokare än de andra djuren⁴¹ och därför angelägen om att Adam och Eva skulle ta del av kunskapens träd. En del påstod att ormen var en manifestation av Kristus själv, medan andra gnostiker läste historien som en allegori om den religiösa upplevelsen. Eva står, enligt gnostikerna, för den högre principen och symboliserar det andliga självet medan Adam symboliserar själen, psyket där självet fanns. Gnostiska författare älskade att berätta historien om Eva. Hon var en svårgripbar andlig intelligens som först framträdde i Adams inre och väckte honom, själen, till medvetande om sin andliga natur. Hon mötte motstånd, blev missförstådd, angripen och missuppfattad. Till sist förenades hon med Adam i ett äktenskap, det vill säga i harmonisk förening med själen. Enligt *Härskarnas Verklighet*, en annan gnostisk text, såg Adam inte bara en äktenskapspartner när han kände igen Eva utan också en andlig makt. *Härskarnas Verklighet*

³⁹ Pagels 2002, 24.

⁴⁰ Pagels 1989, 12, 23,27, 129-130.

⁴¹ "Ormen var listigast av alla vilda djur som Herren Gud hade gjort." Gen 3:1a.

am tillsades av skaparen att inte lyssna till Eva, tappade
visade sig för honom i ormens gestalt.⁴²

Dundret: Den Fullkomliga Tanken är en egendomlig gnostisk dikt som ger oss en bild av
anden, manifesterad än som Vishet, än som Eva:

Jag är den första och den sista.
Jag är den hedrade och den föraktade.
Jag är horan och den heliga.
Jag är hustrun och jungfrun.
Jag är bruden och brudgummen,
och det är min make som avlat mig.
Jag är kunskap och okunskapí
Jag är dum och jag är visí
Jag är den de kallar livet/Eva/
och du har kallat Dödení⁴³

Tonvikten på visdom snarare än lydriad eller moralisk medvetenhet är mer en produkt av P-redaktören som insisterar på att Adam var skapad mer till Guds avbild än det barnsliga, naiva par som presenteras i J-redaktörens berättelse. Det är den perfekta P-historien om Adam och Eva som dominerar traditionen hädanefter, i synnerhet då Adam, Eva och deras son Set tar över en del av Henoks funktioner som visionär och lärare i uppenbarad vishet. Författaren till *Jesus Syraks Vishet*, till exempel, tar utvecklingen ytterligare ett steg framåt och hävdar att Gud vid deras absoluta skapelse begåvade Adam och Eva med insikt och förståelse och till och med lät dem se vad som är gott och ont.⁴⁴

3.3 KYRKOFÄDERNA OCH DEN TIDIGA KYRKAN

Många kristna värderingar och attityder som finns idag har sina rötter i de första århundradena efter Kristus. Kristendomen hamnade på 300-talet i en maktposition, bland annat genom kejsar Konstantins omvändelse år 312, som man inte var sen att utnyttja. Detta fick tydliga konsekvenser för kyrkans teologi. Det präglade de första århundradenas kristna rörelse, som hade börjat som en upprorisk sekt. Den gick från obemärkt judisk-messiansk rörelse till det

⁴² Pagels 1989, 32, 135.

⁴³ Pagels 1989, 136.

⁴⁴ Forsyth 1989, 226. Se även *Jesus Syraks Vishet* 17:1-11.

n. Mycket av *Augustinus* tänkande kan förklaras av den utvecklingen som skedde i på 300-talet.⁴⁵

De tidigaste judiska och kristna församlingarna använde Genesis berättelser, så som de använde många andra delar av den redan antika och heliga israeliska litteraturen, för att hjälpa dem att ta itu med sina egna sociologiska och teologiska angelägenheter. Ledarna för den uppkommande postbibliska religionen uttolkade och betonade vissa särdrag av Genesis 2-3 samtidigt som de etablerade sin egen syn på skapelsen och genus, sex och synd. Kyrkofädernas, och även de tidiga rabbinernas, syn blev auktoritativ och normerande. De första kapitlen i Genesis hade större inflytande på utvecklingen av kristen teologi än någon annan del av Gamla testamentet. I utläggningarna av dessa kapitel (1-11) banade kyrkofäderna väg för fundamentala mönster i den kristna teologin. Konsekvensen blir då, menar Meyers, att vi tenderar att se nyckeltexterna i hebreisk kanon genom de tidiga judiska och kristna kloka människors tolkande ögon. Hon undrar om det är så att originalkontexten i Genesis 2-3 inte kommer fram. Vi måste beakta möjligheten att det finns skillnader mellan texternas mening i det antika Israel och deras mening i postbiblisk tid. De antika judiska och kristna kommentatorerna på den hebreiska bibeln hade inte tillgång till vetenskaper såsom filologi, arkeologi, antropologi eller historisk källkritik, så de är förlåtna, menar hon. Men nutida forskning kan använda de ovan nämnda vetenskaperna och kasta bort de bestående psykologiska barriärer som utvecklades i kristendomens första århundrade, och som finns kvar fram till de sista århundradena. Ett exempel på dessa psykologiska barriärer är sättet Eva dyker upp på i religiös litteratur daterade efter Genesis 2-3. Frånsett de första kapitlen i Genesis, nämns inte Eva någonstans i den hebreiska bibeln och är inte någon dominant figur i den israelitiska kanon. Den tidigaste skriften som nämner Eva efter Genesis är *Jesus Syraks Vishet* som länge varit en del av den katolska kanon, men inte den judiska.⁴⁶ Den bild av Eva som Jesus Syrak förmedlar är inte med dagens mått mätt positiva. Innehållsligt är den traditionell, praktisk och avspeglar sin tids (190-180 f. Kr.) värderingar. I kapitel 25 verserna 13-26 kan man läsa om kvinnor och goda ö och det är inte svårt att se paralleller till Genesis, till exempel vers 15 och 24.⁴⁷

Nedan följer en beskrivning av hur några av kyrkofäderna tolkade Gen 2:21-23 där Gud skapar kvinnan av Adams revben.

⁴⁵ Pagels 1989, 21-23.

⁴⁶ Meyers 1991, 72-75. Se även ACC, xxxix.

⁴⁷ Bibel 2000, 1123-1124.

kvinnan är representerat på flera sätt: kvinnan var redan i mannen när Adam skapades. Det är utav ett blottat ben som Gud på en gång skapar kvinnans skönhet och hon var överlägsen djuren i sin förmåga att hjälpa. När kvinnan skapades från mannens revben, drömde han förmodligen om revbenet som var borttaget från honom. Den här gången, det betyder att den som har kommit till mig efter djuren, inte är som de. De kom från jorden, men hon är öben av mina ben, kött av mitt kött. Det meddelade Adam antingen som en profetia eller i enlighet med hans dröm när han sov. Och precis som Adam hädanefter namngav alla djuren efter sin art, namngav han också öbenet som blivit en kvinna. Han kallade henne inte vid hennes riktiga namn, Eva, kvinnans namn, det namn som tillhör hela hennes sort.⁴⁸

I paradiset var kvinnan mycket flitig och arbetssam. Djuren var inte kapabla att hjälpa Adam med vissa sysslor, så öv den anledningen skapade Gud en hjälpare åt Adam som var angelägen om allt som Gud själv var angelägen om. Hon skulle utan tvivel hjälpa honom med många saker.⁴⁹

Kyrillos av Jerusalem

Öfrån vem föddes Eva i begynnelsen? Vilken moder avlade henne, den moderlösa? Ö, frågar sig Cyril. Skriften säger att hon föddes från Adams sida. Är Eva då född ur en mans sida utan en mor och skall ett barn inte födas utan en fader från en jungfrus livmoder? Denna tacksamhetsskuld männen har till kvinnofolk var en följd av att Eva avlades från Adam och inte framfödd från en moder. Cyril drar slutsatsen av verserna att någon annan utlovas att födas. Såsom Eva var född utan moder så var Jesus född utan fader.⁵⁰

Augustinus

De första av Augustinus kommentarer till Genesis var en attack på Manikéerna och skrevs 388-389 efter hans omvändelse. Därefter följer flera skrifter, bland annat *Guds stad* och *Bekännelser*. I dessa kommentarer fortsätter han att fördöma manikéernas kätterier och hävdar till och med att deras kätterier är föreskrivna i Genesis. Precis som gnostikerna trodde Augustinus att kunskapen om ursprunget var nödvändigt för att förstå ens eget liv korrekt. Till skillnad från dem trodde han att Genesis var det medvetna uttrycket för Guds vilja, inte

⁴⁸ ACC, 66-68.

⁴⁹ ACC, 69.

⁵⁰ ACC, 66-67.

de ge människan, så långt människan kan, en förståelse

Skriften säger, menar Augustinus i sina utläggningar över Genesis, att ökvinnan skapades som mannens hjälpare så hon genom gudomlig förening kan bära fram gudomlig avkomma, vilken är den rekommenderade himmelska arbetsfördelningen; medan han bestämmer så lyder hon.⁵² Han är styrd av vishet, hon av mannen. För Kristus är mannens överhuvud, och mannen är kvinnans. Om man antar att kvinnan inte skapades för att vara hans hjälpare i att avla barn, hur ska hon då kunna hjälpa honom? Det skulle knappast vara så att hon skapades att bruka jorden med honom, eftersom det ännu inte fanns något arbete som fordrade hennes hjälp. Fanns det ett sådant behov, skulle en manlig hjälpare varit bättre. Och om Adam trött av arbete hamnade i ensamhetens missmod skulle en manlig vän, mer än en kvinna, erbjuda och finna nöje i kamratskap och konversation i ett liv tillsammans. Säkerligen, kan ingen säga att Gud bara var kapabel att skapa en kvinna från revbenet och inte också en man om han hade önskat. Därför ser Augustinus inte någon annan förklaring än att kvinnan skapades till en hjälpare åt mannen för att bära och föda hans barn.⁵³

När kvinnan skapades av mannens revben fanns det inget annat syfte än att profetiskt symbolisera unionen mellan Kristus och hans kyrka. Adams sömn var ett mystiskt föreskuggande av Kristus död. När Kristus döda kropp hängde på korset och genomborrades av spjutet rann blod och vatten ur sidan, samma sida som Adams revben togs från och som det öbyggdesö en kvinna av. På samma sätt talar Paulus i Efesierbrevet 4:12 om att öbygga upp Kristi kroppö, vilket är hans kyrka. Därför är kvinnan en skapelse från Gud lika mycket som mannen är. Att hon gjordes från mannen var för att visa hennes tillhörighet till honom; och om hon gjordes på det sätt hon gjordes, var det för att förebåda enigheten i Kristus och kyrkan.⁵⁴

Ambrosius

Ambrosius, Augustinus egen lärare, håller med Augustinus om att kvinnan är till för att bära Adams barn. Men, menar Ambrosius, inte utan betydelse är det faktum att hon skapades av hans revben. Hon skapades inte av samma stoft från jorden som han var danad av, föreskrivet för oss för att vi ska förstå att både mannens och kvinnans fysiska natur är identisk och att den mänskliga rasen hade samma ursprung när den sedan spreds. Av den anledningen skapades

⁵¹ Forsyth 1989, 419.

⁵² ACC, 68.

⁵³ ACC, 68-69.

⁵⁴ ACC, 70.

n, inte heller skapades två män eller två kvinnor i efter det kvinnan. Om man så ser till hennes hjälpande funktion, så blir kvinnans samarbete till något av stor vikt vid alstringsprocessen, precis som jorden bevarar och omhuldar fröet, får det att växa och i sinom tid producera frukt. I den avsikten är kvinnan en god hjälpare även om hon är i en position av mindre styrka.⁵⁵

I *Katolska Kyrkans Katekes* läser vi:

ö371 Man och kvinna är skapade *tillsammans*. Gud vill att de skall vara till *för* varandra. Guds ord låter oss förstå detta av olika drag i den heliga texten. öDet är inte gott att mannen är ensam. Jag vill göra åt honom en hjälp, en sådan som anstår honomö (1 Mos 2:18). Inget djur kan vara denna ömotsvarighetö till mannen (1 Mos 2:19ö20). Kvinnan som Gud öbyggerö av revbenet, som han tar ur mannens kropp, framkallar från mannens sida ett rop av beundran, ett rop av kärlek och gemenskap: öJa denna är nu ben av mina ben och kött av mitt köttö (1 Mos 2:23). Mannen upptäcker kvinnan som ett annat öjagö, av samma mänskliga natur.ö⁵⁶

⁵⁵ ACC, 68.

⁵⁶ KKK, 109.

Precis som berättelsen om Edens lustgård och skapelsen har nära paralleller med det babyloniska Gilgamesheposet, har syndafallsberättelsen i Genesis 3 inslag av detsamma, bland annat klädernas samband med det sexuella uppvaknandet och människans förlust av det beständiga livet. I allmänhet söker man förklaringen på syndens uppkomst i världen i berättelsen om syndafallet. Berättelsen har en etiologisk karaktär och förklarar inte bara ett enda fenomen utan en rad olika förhållanden. Den försöker ge en förklaring till människans nuvarande situation: en tillvaro med hårt arbete, födslosmärter och framför allt dödligheten. Därtill får vi en förklaring av varför ormen som enda djur krälar på marken. Dessutom förklaras störningen i förhållandet mellan människan och skapelsen, orsakad av människans olydnad. Människan åt av kunskapens träd och fick kunskap. Om det var sexuell kunskap eller kunskap som endast Gud kan ha är frågan.⁵⁷

Edens lustgård karaktäriseras också av de två speciella trädens närvaro, livets träd och trädet som ger kunskap om gott och ont. Livets träd är en del av en större mesopotamisk grupp av symboler, känd genom flera texter. Trädet som ger kunskap om gott och ont däremot har ingen parallell i någon annan text; det är specifikt för den Jahvistiska skapelseberättelsen och betonar relationen mellan livet och lydnad inför Gud.⁵⁸

Människans olydnad, Gen 2:25ö3:7

öBåde mannen och kvinnan var nakna, och de kände ingen blygsel inför varandra. Ormen var listigast av alla vilda djur som Herren Gud hade gjort. Den frågade kvinnan: »Har Gud verkligen sagt att ni inte får äta av något träd i trädgården?» Kvinnan svarade: »Vi får äta frukt från träden, men om frukten från trädet mitt i trädgården har Gud sagt: Ät den inte och rör den inte! Gör ni det kommer ni att dö.« Ormen sade: »Ni kommer visst inte att dö. Men Gud vet att den dag ni äter av frukten öppnas era ögon, och ni blir som gudar med kunskap om gott och ont.« Kvinnan såg att trädet var gott att äta av: det var en fröjd för ögat och ett härligt träd, eftersom det skänkte vishet. Och hon tog av frukten och åt. Hon gav också till sin man, som var med henne, och han åt. Då öppnades deras ögon, och de såg att de var nakna. Och de fäste ihop fiklonöv och band dem kring höfterna.ö

⁵⁷ Albrektsson & Ringgren 1992, 39, 93.

⁵⁸ Ries, *The Encyclopedia of Religion*, band 5, 265.

I kontrast till all annan litteratur, där Eva-figuren är en grundval för teologi, fungerar hon i Talmud och Midrash främst som grundval för halakah (levnadsregler) och för kvinnors värde. Rabbinsk exeges över Eva blev det omdömesgilla för kvinnors uppträdande, en judisk katekes över ödo's and don'ts ö för kvinnor. Och eftersom Eva ansågs vara källan till synd i Talmud och Midrash, fanns där ett behov av att tygla henne och tämja den farliga energin för att skapa områden för kvinnlig avskildhet och underordning. Detta har förstås fått stor konsekvens för nu levande judiska kvinnor, menar Bronner. Men rabbinerna var inte ensamma ansvariga att göra Eva till urtypen av synd. Eva som en syndfull influens existerade som ett välutvecklat begrepp långt före deras tid, i de apokryfa och pseudoepigrafa texterna.⁵⁹

Förledandet av Eva

Ginzberg förmedlar legenden till oss på följande vis: Samael⁶⁰, Demonernas prins var manad av avundsjuka gentemot människorna och valde ut ormen att vilseleda Eva. Avundsjuka fick så ormen att fundera över olika utvägar som kunde få Adam att dö. Han var för väl införstådd med mannens karaktär för att försöka utöva övertalningstricks på honom. Därför närmade han sig kvinnan, vetandes att kvinnor är lättare att lura. Samtalet med Eva var slugt planerat, hon kunde inte fångas i försåt. Ormen började med att fråga om det var sant att Gud hade sagt att de inte fick äta av träden i trädgården. Jodå, av alla träden utom det mitt i trädgården får vi äta. öDet får vi inte ens vidröra, då kommer vi att dö.ö Så sade hon, därför att Adam, i sin hängivenhet att skydda henne från att överträda den gudomliga befallningen, förbjudit Eva att vidröra trädet, trots att Gud bara hade sagt öden dag du äter av det trädet skall du dö. Det var Adams överdrift som gav ormen möjligheten att övertala Eva att smaka av den förbjudna frukten. öHon kunde inte helt hänge sig själv till olydnad gentemot Guds befallning utan gjorde en kompromiss med sitt samvete. Först åt hon av det utvändiga skinet av frukten, och sen, när hon insåg att hon inte vederfaras i döden, åt hon av själva frukten.ö⁶¹ Knappt hade hon slutat äta, när hon såg Dödsängeln framför sig. Förutseende att döden skulle komma omedelbart, beslöt hon sig för att också låta Adam äta av den förbjudna frukten, annars

⁵⁹ Bronner 1994, 22-23.

⁶⁰ Samael, en viktig figur både i Talmudisk och post-Talmudisk litteratur där han visar sig som anklagare, förförare och förstörare. I citat från Henoksboken är Samael personifierad som Demonernas prins och en magiker. Han är därför ofta nämnd i medeltida kabbalistisk litteratur. www.jewishencyclopedia.com, "Samael", 2008-04-22

⁶¹ Ginzberg 1956, 38.

En annan kvinna efter det att hon dött. Det krävdes jämmer Adam att ta det ödesbringande steget. Men hon nöjde sig inte med det. Hon gav av frukten till alla andra levande varelser för att de också skulle bli underkastade döden. Alla åt, och de är nu alla dödliga, förutom fågeln *malham*, som vägrade att äta av frukten med orden: ÖÄr det inte nog att I har syndat gentemot Gud och har bringat död åt andra? Måste I ändå komma till mig och försöka övertala mig till att icke lyda Guds befallning, att jag må äta och dö därav. En himmelsk röst hördes då som sade till Adam och Eva: ÖÄt er var befallningen given. I lydte inte; I överträdde den, och I försökte övertala fågeln *malham*.⁶² Han var ståndaktig och han fruktade Mig utan att jag givit honom någon befallning. Därför skall han aldrig få smaka på döden, varken han eller hans avkommor, de skall för alltid leva i Paradiset. Sedan stod de nakna och skämdes. Adam samlade löv från träden att täcka delar av deras kroppar med. Men träd efter träd sade: ÖDär är tjuven som svek sin skapare. Han ska inte få några löv av mig. Endast fikonträdet gav honom lov att plocka av dess löv. Det var för att fikonet var den förbjudna frukten själv.⁶⁴

Enligt en annan rabbinisk legend var ormen förmådd att leda Eva i synd av begäret att äga och besitta henne. Han kastade henne sedan i lustens fördärv. Ormen, som då nästan hade skepnad av en man, visade prov på stora argumentationsskickligheter i att förklara de själviska skäl som hade föranlett Guds förbud, och övertygade Eva med synliga bevis att trädet kunde vidröras utan att man dog. Sedan när Eva vidrörde trädet såg hon genast Dödsängeln komma emot henne. Då resonerade hon, som i den ovan nämnda legenden, att om hon dog och Adam levde vidare skulle han ta sig en annan fru, så hon lät honom dela samma öde som sig själv. Sedan skiljer sig legenderna åt igen. Vid ormens besök hade hon intagit vin, och nu mixade hon det med Adams dryck. Resultatet av hennes olydnad blev nio förbannelser tillsammans med dödlighet.⁶⁵

De flesta traditioner tillbaka i tiden, inklusive Midrashtraditionen, visar tydligt en djupt rotad övertygelse att Eva frestade Adam att begå synd, menar Bronner. Syndens exakta natur är oklar både i den rabbiniska tolkningen och i den bibliska texten. I stället för att ge en övergripande teologisk förklaring, fokuserar de sig på till exempel hennes namn, hennes skapelse och fysionomi, hennes individuella agerande och hennes straff och angriper delar av

⁶² Fågeln *malham* har jag inte lyckats hitta någon motsvarighet till i de andra traditionerna, inte heller någon engelsk eller svensk översättning, så han får förbli vid sitt hebreiska artnamn.

⁶³ Ginzberg 1956, 39.

⁶⁴ Ginzberg 1956, 39-40.

⁶⁵ www.jewishencyclopedia.com, "Eve", 2008-04-11.

t say, from inside out, they construct a midrashic and
sum of its parts.⁶⁶

Reuven Kimelman, professor i Klassisk rabbinisk litteratur vid Brandeis Universitet i Toronto, har analyserat berättelsen om Eva och funnit att det finns en underavdelning i texten baserad på ormens närvaro. I *The seduction of Eve an the Exegetical Politics of Gender* beskriver han hur ormen kommer in på scenen i Gen 3:1 och försvinner i Gen 3:15 Ormen är en karaktär med en specifik benämning, nämligen ölistigö. Genom att han introduceras som ölistigö fokuseras uppmärksamheten på hans betydelse vid berättelsens vändpunkt. Läsaren vill se om kvinnan låter sig förledas av ormens listighet eller fortsätta lyda den gudomliga befallningen att inte äta av frukten från trädet som ger kunskap om gott och ont. Förförandet av Eva, sker så snabbt och obehindrat att det väcker tvivel om idén att det endast är ormen som begår olydnad inför Gud. Om ormen får Eva och därefter Adam att agera öout of characterö, då fungerar han förstås utan dem. Om han, å andra sidan, ses som att han förser dem med möjlighet och logisk grund att utöka tidigare aningar om deras del i detta, då fungerar han, tragiskt nog, som en förlängning av dem. Vill man titta närmare på relationen mellan kvinnan och ormen måste man jämföra skillnaden mellan Guds påbud till den ursprungliga människan och den efterföljande rapporten från kvinnan. I originalversionen i Gen 2:16ö17 står det: öHerren Gud gav detta bud: »Du får äta av alla träd i trädgården utom av trädet som ger kunskap om gott och ont. Den dag du äter av det skall du dö.« I samtalet med ormen i Gen 3:2ö3 korrigerar kvinnan honom när han ifrågasätter om Gud verkligen förbjudit dem: öKvinnan svarade: »Vi får äta frukt från träden, men om frukten från trädet mitt i trädgården har Gud sagt: Ät den inte och rör den inte! Gör ni det kommer ni att dö.«ö Skillnaden mellan versionerna blir då följande:

Original (Gen 2:16ö17)

1. Gud gav detta bud
2. får äta av alla träd
3. Trädet som ger kunskap om gott och ont
4. Du
5. Inte äta
6. Skall du dö

Evas version (Gen 3:2-3)

- Gud sade
får äta frukt från träden
trädet mitt i trädgården
vi, ni
inte äta eller röra
kommer ni att dö

⁶⁶ Bronner 1994, 24-25, citat s.25.

av anpassningar karaktäristiska för sammandrag, eller så sistnämnda alternativet blir mest troligt om man tittar på följande förändringar: Guds påbud har blivit öGud sadeö och hans generositet har reducerats till en allmän tillåtelse att äta frukt. Det olycksbådande trädet som ger kunskap om gott och ont har blivit ett odefinierat träd mitt i trädgården. Singular har blivit plural, att öröraö trädet har adderats till öäta avö och det hotande och överhängande straffet om döden har bytts ut mot något framtida hot. Berättaren visar på Evas lättpåverkbarhet och om inte på mottaglighet till ormens argument genom att visa på den kursändring hon gör. På det sättet blir ormen en förlängning av Evas tankar snarare än anstiftare av dem. Idén om att ormen blir en förlängning av Evas karaktär blir basen för uttolkningen om ormens roll i berättelsen. Genom att koppla samman kunskapen om gott och ont med öni blir som gudar med kunskap om gott och ontö, övertygar ormen Eva om att Gud är en gud som missunnar dem deras potentiella gudomlighet istället för en gud som älskvärt garanterar dem liv och existentiell mening. En annan slutsats Kimelman drar är att vad som har förändrats är inte bara trädet utan också Evas uppmärksamhet. Med ögonen fixerade på trädet, är hon inte kapabel att förbanna de av ormen inplanterade tankarna på att vara ett bett från gudomlighet. För att vi inte ska missa poängen beskriver berättaren henne med orden: öKvinnan såg att trädet var gott att äta avö vilka anknyter till språket som Gud använde vid första skapelsen: öGud såg att det var gottö. Precis som ormen förebådat så öppnades deras ögon efter att de ätit av frukten, men den enda kunskap de fick var den att de var nakna.⁶⁷

Goldman hävdar också att mannen förblir passiv när ormen träder in på paradiset scen och försvinner ut i kulisserna. öHan vet, bättre än den moderna läsaren, att där ormar och kvinnor möts, där har mannen ingen plats. För i ormen möter kvinnan en gammal vän och samtalspartner.ö⁶⁸

Människans straff, Gen 3:8ö19

Adam och Eva går nu runt i trädgården och skyler sig då de får höra Gud vandra i trädgården. De försöker gömma sig bland träden men Herren Gud ropade på mannen:

ö»Var är du?« Han svarade: »Jag hörde dig komma i trädgården och blev rädd, eftersom jag är naken, och så gömde jag mig.« Herren Gud sade: »Vem har talat om för dig att du är naken? Har du ätit av trädet som jag förbjöd dig att äta av?« Mannen svarade: »Kvinnan som du har ställt vid min sida, hon gav mig av trädet, och jag åt.«

⁶⁷ Kimelman i Bach 1999, 244-245.

⁶⁸ Goldman 1999, 34.

an: »Vad är det du har gjort?« Hon svarade: »Ormen

Lynggen kan Adams nakenhet inte skyllas av kläder. Ländkläde eller inte, Adam känner sig naken, blottad och sårbar. Gud ger Adam en andra chans och frågar hur han vet att han är naken. Fångad går Adam till motattack genom att koppla ihop både Gud och Eva när han svarar ökvinnan som du ställt vid min sida ö lurade mig att äta. Även Eva skyller ifrån sig och lägger skulden på ormen. Båda använder strategin att låta gärningsmannen agera offer.⁷⁰

Goldman hävdar att kunskapen i Edens lustgård är kunskapen om sex. I alla tider har dess mysterium erbjudits mannen av en kvinnlig gudinna i kulturer där fruktbarhet, sexualitet och kvinnlighet varit förknippade med varandra. Av den anledningen vänder sig ormen till kvinnan för att förinta dessa krafter. Följden blir två förskrämda människor som skamset skyler sina könsorgan medan Gud smyger omkring i kvällsbrisen och ställer sina retoriska frågor.⁷¹

Sedan följer Guds straff över ormen. Han skall bli utstött, kräla på buken och äta jord så länge han lever. Mellan kvinnan och ormen skall Gud väcka fiendskap och hon och hennes avkommor skall trampa på hans huvud. Den jahvistiska berättaren tänker sig inte en fiendskap mellan kvinnan och mannen utan mellan kvinnan och ormen:

öTill kvinnan sade han: »Stor skall jag göra din möda när du är havande, med smärta skall du föda dina barn. Din man skall du åtrå, och han skall råda över dig.« Till mannen sade han: »Du som lyssnade till din hustru och åt av trädet som jag förbjöd dig att äta av, förbannad skall marken vara för din skull. Med möda skall du hämta din näring från den så länge du lever, törne och tistel skall den ge dig. Du skall äta av växterna på marken, du skall slita för ditt bröd i ditt anletes svett tills du vänder åter till jorden. Ty av den är du tagen, jord är du och jord skall du åter bli.«⁷²

I årtusenden har judar och kristna försökt förklara det mänskliga lidandets mysterium som priset för Adam och Evas synd, en moralisk dom. Döden utgör inte det naturliga slutet på våra liv utan drabbade mänskligheten därför att Adam och Eva handlade fel. Associationen mellan Eva och synden, sexualitet och lust, expanderar i både kristna och judiska post-bibliska källor, där ormen spelar en alltmer satanistisk och fallisk roll. Och så klart, ju mer Eva identifieras med syndens upphov, desto viktigare blir behovet av att kontrollera, underkasta och dominera henne. Eva har visserligen öfallitö, men termen öfalletö i relation till Eva-Adam-berättelsen inträffar inte i den hebreiska Bibeln och dess vida spridning och användande är ett bra

⁶⁹ Gen 3:9b-13.

⁷⁰ Kimelman i Bach 1999, 246-247.

⁷¹ Goldman 1999, 36-37.

⁷² Gen 3:16-19.

har blivit så vanligt att ingen noterar att det inte tillhör att idén med fallet kom in i den kristna världen genom öOrphic thoughtö, hellenistiska idéer. Platon beskriver, i verket *Phaedrus* från mitten av 400-talet f. Kr., himmelska perfektioner som tappar sina vingar och faller ned till jorden för att inplanteras och födas som människor.⁷³ Däremot är inte sexualiteten en konsekvens av öett fallö. Den skarpa dualismen mellan kropp och själ är frånvarande i de hebreiska skrifterna och är motarbetade i klassiska rabbinska källor. Inte ens när Gud yttrar de ödesmättade orden, som leder till utdrivningen för det urtida paret från deras idylliska liv i den välbevattnade trädgården, citeras den enskilda händelsen, ätandet av frukten från det förbjudna trädet. Inte heller associerar den hebreiska bibeln till någon av de många synder, som senare individer eller kollektiv av Israels barn gör sig skyldiga till, med uppträdandet av mannen och kvinnan i Eden. Inte ens profeterna nämner Eva eller Adam. I deras intresse för dömande, bestraffning och fördrivning kunde profeterna övertygande ha citerat berättelsen om Eden. Ändå gör de det inte.⁷⁴

Utdrivna ur Paradiset, bygger sig Adam och Eva en hydda som de sitter i under sju dagars tristess, sörjande och ånger. När de sju dagarna är över ärr de uthungrade och går ut för att söka föda. I ytterligare sju dagar går Adam fram och tillbaka i landet, sökandes efter dylika läckerheter han haft i Paradiset. Han hittar ingenting. Då talar Eva till sin make: öMin herre, om det behagar dig, slå mig. Kanske vill då Gud ta dig tillbaka till Paradiset, eftersom Gud blev arg på dig på grund av mig.ö Men Adam avfärdar hennes plan med avsky, och de bägge går vidare för att söka efter föda.⁷⁵

Evas namn

öMannen gav sin hustru namnet Eva, ty hon blev moder till alla som lever. Herren

Gud gjorde kläder av skinn åt mannen och kvinnan och klädde dem.ö⁷⁶

Tusen år innan den bibliske författaren tecknade ned skapelseberättelsen har ormen och kvinnan avbildats tillsammans i Medelhavsområdet och i Främre Orienten. De är så nära förbundna med varandra, mer eller mindre identiska. Bland araberna i Palestina ses hanormen som illavarslande och destruktiv medan honormen, *hayyah*, vaktar templet och uppfattas som en välgörande kraft. Och *hayyah* är mycket likt *Havvah*, det namn som Adam ger kvinnan.⁷⁷

⁷³ Meyers 1988, 75-77; Pagels 1989, 227.

⁷⁴ Meyers 1988, 87-88; Eilberg-Schwartz i Bach 1999, 55.

⁷⁵ Ginzberg 1956, 45-46.

⁷⁶ Gen 3:20-21.

⁷⁷ Goldman 1999, 34-35.

re hette hon *ishshah*, vilket betyder ungefär maninna, är ö, på hebreiska *hay*, då både *havvah* och *hay* anspelar på gamla semitiska ord för öormö, precis som de antika rabbinerna noterade.⁷⁸

För de lärda männen och rabbinerna var namn inte bara ansedda som en beteckning utan också som symboler, magiska nycklar som hänvisar till personens innersta väsen och natur. Uppslaget till detta antagande hittade de i hebreiska Skriften, den problematiska referensen till Evas namn i Gen 3:20. Till ljudet, och inte etiologiskt, anspelar som sagt namnet Eva på det hebreiska ordet för ölivö. Bronner påpekar att bland språkforskare är meningen med Evas namn fortfarande osäkert och kontroversiellt. Det finns nio olika möjliga etymologiska förklaringar. Sålunda är den rabbinska etymologin för namnet *Havvah* mer populär än vetenskaplig. Istället för att försöka erhålla dess lingvistiska rot, skapar de ordlekar, och litar på dess ljud för att utröna dess betydelse. En midrash kopplar roten *havva* (öatt förklaraö eller ötalaö⁷⁹) till att göra Eva till en örådgivareö åt Adam. Eva är därmed placerad i ett negativt ljus eftersom hon, likt ormen, presenterar och överlämnar dåliga råd och onda tankar. Denna midrash anspelar på sambandet med det arameiska ordet *hivya*, som betyder orm, eftersom Eva var Adams frestare. Detta orm- och förförartema återkommer i den rabbinska diskussionen kring Eva, ofta sammankopplat med hennes namn eller hur hon blev människa. Till exempel så hävdar en midrash att bokstaven *samekh* förekommer för första gången i Gen 2:21, i ordet *sagar* (att stänga), som används i samband med att stänga ihop Adams kött efter Evas skapelse. Ordet *sagar* föreslås också vara ordet för Satan. Notera här den handlingsfrihet som rabbinerna tagit när de litar till ljud och ordlekar i deras exeges: ordet Satan och roten *sagar* är endast sammankopplade genom ljud, det första skrivet med den hebreiska bokstaven *sin* och det andra med bokstaven *samekh*. Genom att använda en ordlek för att föreslå att Eva och synden kom in i världen tillsammans, gör man Eva skyldig till och ansvarig för att ha introducerat lusten in i skapelsen. Sådana språkliga samband gjorde att ett flertal rabbinska kommentarer växte fram som pekade på att Satan innehade sexuell lust och åtrå till Eva.⁸⁰

En del rabbiner hävdade verkligen att Satan öinjicerade sin lust in i henneö, en något obskyr fras som kan betyda att han hade sexuellt umgänge med henne, eller kanske mer abstrakt, att han öngöt henne med sexuell begär. Somliga relaterar till att Satan var avundsjuk på Adam, som vi noterat tidigare, för att han ögde/behärskade Eva och att Satans avund förde döden in i världen. Hur som helst så var det på grund av Evas närvaro i Eden som ormen blev

⁷⁸ Fishbane, *Encyclopedia of Religion*, band 5, 199.

⁷⁹ En allusion till ordet tala i ordet *havva* gör det möjligt att höra en talande orm i hennes namn.

⁸⁰ Bronner 1994, 25-26.

att rättfärdiga åläggandet av ansvaret på henne. På det sättet återinför Evas namn temat att inte koppla samman den första kvinnan med liv utan med förbjuden kunskap, lust, frestelse, synd och död.⁸¹

Före den syndiga överträdelsen illustreras Evas framskjutna ställning med det faktum att det var hon som talade med ormen och att hon gjorde valet att äta och dela med sig av frukten till sin man, som verkar ha stått tyst vid sidan om hela tiden. Han bara äter. Efter synden har hon kvar sin ställning. Det illustreras genom namngivningsceremonin. Tidigare hade bara Adam namngivit. Det måste medges, menar Kimelman, mannen namnger kvinnan och kallar henne Eva eftersom hon knappast kan namnge sig själv. Hur som helst är det Eva som sedan namnger Kain och Abel och därefter Set. Som namngivare behåller Eva en framskjuten ställning.⁸²

4.2 GNOSTISK MYTOLOGI

Historien om Adam och Eva blev under sista århundradet före Kristus sammankopplat med historien om öthe Watchersö, jag kommer hädanefter att kalla dem öVäktarnaö, i den apokryfa *Henoksboken*. I Gamla testamentet läser man om dem i det avsnitt som rubriceras öJättarnaö:

öNär människorna nu började bli talrika på jorden och döttrar föddes åt dem, såg gudaväsendena att människornas döttrar var vackra, och dem de tyckte bäst om tog de till hustrur. Då sade Herren: »Min livsande skall inte bli kvar i människorna för alltid ö hon är dock av kött. Hennes livstid skall vara 120 år.«⁸³

Det är dock tveksamt om man kan fastslå att historien om Evas frestelse framkallat incidenten med de lustfyllda änglarna, särskilt då den enskilda ökvinnanö inte skall tas som en allmän referens till kvinnofolk, menar Forsyth. Efter de rebelliska Väktarnas lust och slakten på deras jätteavkommor, följer död, men det är berättelsen om Eden som tydligast gör döden till en konsekvens av synden, kvinnans synd. Vad som är utmärkande är att för det första ses Eva som en parallell till människornas döttrar som attraherar änglarna, och för det andra, att den frestande ormen helt enkelt är frånvarande. Evas förförare är en ängel, inte en orm.⁸⁴ öNär identifikationen mellan de syndfulla änglarna och Evas förförare gjorts, bestyrktes

⁸¹ Bronner 1994, 26.

⁸² Kimelman i Bach 1999, 250.

⁸³ Gen 6.1-3

⁸⁴ Forsyth 1989, 222-223

... som synd från lusten, varken hennes egen, ängeln eller

Resultatet av ätandet från det till synes harmlösa trädet är, återigen, att Adam och Eva förstod att de var nakna och de lämnade då skamfyllda trädgården. Paradoxalt nog är detta, i *Jubileerboken* (135-105 f.Kr.) presenterat som en välsignelse för mannen eftersom det att bära kläder ställer honom över djuren och möjliggör för författaren att kritisera de hedningar som ötar av sig sina kläderö. Dessa hedningar är grekerna som introducerat naken gymnastik. Författaren, är faktiskt så angelägen om att få mänskligheten påklädd att han låter Eva klä sig själv i fikonlöv innan hon skickar över frukten till Adam. Han vill också bevisa att judiska seder kring barnafödande och nakenhet inte var godtyckliga eller betydelselösa, de var från början inbyggda i människans natur.⁸⁶ Gnostikerna lägger tonvikten på den vishet Gud utrustar människan med efter överträdelsen. Om detta kan man läsa i *Jesus Syraks Vishet* 17:3-7, 11.

I *Mosesapokalypsen*, som delar av *Jubileerboken* i vissa sammanhang kallas eftersom Moses sägs ha fått texten av Gud via änglarna på berget Sinai, berättar Eva själv en lång version av historien om utdrivningen ur Paradiset. Hon berättar om hur Satan frestar henne, först i form av en ängel och sedan som en orm. Detta berättar hon först efter en lång redovisning över Satans förförande av ormen. Sedan berättar Eva hur Satan talar genom ormens mun och Eva bör vara medveten om vem hennes fiende är. Vidare fortsätter hon tala och förtäljer själva händelsen, och man anar en fusion med Väktarberättelsens tradition, vad det gäller lusten mellan kvinnor och änglar, och berättelsen om Eden. En ängels förförelse är bokstavligen kombinerad med historien om trädet och dess frukt. Eva öppnar upp vägen åt Satan.⁸⁷

Vissa gnostiska kristna menade att berättelsen aldrig var avsedd att uppfattas bokstavligt utan som en andlig allegori, en myt med mening mer än en historia med moral. Varje rad i Skriften var en gåta, en hemlighet som visade på en djupare mening. På detta vis blev texten hela tiden utsatt för nya tolkningar. Irenaeus ogillade detta och hävdade att de varje dag kom med något nytt, sagor fulla av hädelse.⁸⁸

⁸⁵ Forsyth 1989, 224.

⁸⁶ Forsyth 1989, 226; Pagels 1989, 52.

⁸⁷ Forsyth 1989, 232-234.

⁸⁸ Pagels 1988, 131.

Flera av de tidiga kristna använde sig av Väktartraditionen. Berättelsen hjälpte dem att koppla samman änglarnas och mänsklighetens synd.

4.3.1 Ormens svek, Genesis 3:1-6

Efrem Syriern hävdar att ormen var listigare än alla de andra djuren men var inte upphöjd till människornas nivå förståndsmässigt. Före fallet var ormen en nära vän till mannen. Som skapad var ormen bedårande och välvillig och kapabel att tala med Adam och Eva, och ändå blev han ett redskap för svek använd av djävulen som var avundsjuk på Adam och Evas roll i paradiset. Genom att fråga Eva förvissade sig ormen om mysteriet med trädet, synpunkter han delar med *Krysostomos* och *Ambrosius*. Djävulen talade först till kvinnan, menar *Ambrosius*, åtskild från mannen som hade erhållit befallning direkt från Gud att inte äta av trädet. Ormen insåg att Gud hade förvarnat Adam och Eva om att inte ens titta på trädet för att de inte skulle bli betagna av dess skönhet (*Efrem*, *Ambrosius* och *Augustinus*). Ormen symboliserar njutning och betecknar djävulen. Ormens ord öni blir som gudarö demonstrerar att stolthet är ursprunget till all synd. Människan blev offer för sitt eget begär. De hade redan preliminärt börjat söka tillfredställelse åt sig själva när de frestades av ormen. I paradiset började upproret i själen när de bröt mot överrenskommelsen och hela individen begick synden. Adam och Eva vidmakthöll inte den totala avhållsamheten utan åt frivilligt av frukten. Eukaristin (den heliga nattvarden) är botemedlet mot det gift som ruinerade mänskligheten när Adam och Eva åt av frukten. Sedan Adam och Eva högmodigt föll är deras eftervärld tvungna att återvända till Gud genom ödmjukhet och underdånighet, menar *Augustinus*. *Irenaeus* lanserade tanken att Maria representerar den andra Eva som befriar mänskligheten från den första Evas synd. Att Eva var olydig före Adam tar en del kyrkofäder som ett bemäktigande av hans chefskap.⁸⁹ *Efrem* beskriver ormens frågor till Eva på följande sätt i *Hymns on Paradise* 3:465:

The serpent could not enter paradise,
for neither animal nor bird
was permitted to approach
the outer region of paradise,

⁸⁹ ACC, 74.

meet them;
ned,
through questioning Eve,
the character of paradise,
what it was and how it was ordered.
(í)he realized that its fruit
was the key of justice
that would open the eyes of the bold
and cause them great remorse.⁹⁰

4.3.2 Fallet, Genesis 3:7-13

Irenaeus

I Psaltaren 111:10 läser vi: öAtt frukta Herren är vishetens begynnelse, insikt vinner de som gör hans vilja.ö Förståelsen av överträdelsen leder till botfärdighet och Gud överlämnar sin välvilja till de som gör bot. Adam visade sin botfärdighet genom att göra sig ett ländkläde och täcka sig med fikonlöv fast det fanns träd med löv som skulle irritera hans kropp mindre. Och han skulle utan tvekan ha behållit dessa kläder för alltid om inte Gud i sin nåd hade klätt dem i tunikor av skinn istället för sträva fikonlöv. Detta, menar Irenaeus, tyder på att Adam var väl medveten om att sexuell åtrå hade drivit honom till synd. Han straffade de organ som förlätt dem till synd.⁹¹

Efrem Syriern

Gud utrustade sina tysta fotsteg med ljud så att Adam och Eva kunde förbereda sig på att bönfalla inför honom som gjorde ljudet. Sedan, då Gud frågar vad han gjort, refererar han till vad som gjorts mot honom, vilket inte hjälper honom alls, istället för att erkänna vad han gjort, vilket skulle ha hjälpt honom. Återigen vägrar han att erkänna sin dumhet och skyller på kvinnan. Gud frågar då kvinnan och istället för att ödmjukt och gråtande be en bön om förlåtelse och ta på sig felet så att nåd skulle hållas över både henne och hennes make, svarar hon med att säga öormen lurade mig och jag åtö istället för öormen rådgjorde med mig och förförde migö.⁹²

⁹⁰ ACC, 75.

⁹¹ ACC, 82; Pagels 1989, 77.

⁹² ACC, 82, 85, 86.

Genesis: Vad är det ni säger, skulle Gud promenera?

Har vi tilldelat honom fötter? Har vi ingen upphöjd tanke om honom? Nej, Gud promenerar inte, låt den tanken förgås. Hur kunde han, närvarande som han är överallt och som uppfyller allting med sin närvaro? Kan han som har himlen som tron och jorden som fotpall bli begränsad till trädgården? Vilken rättänkande människa skulle påstå det? Så, vad är meningen med påståendet att de hörde ljudet av Gud vandrande i kvällen? Han ville övertyga dem med erfarenheter som skulle förmå dem att känna vånda och ångest, vilket faktisk skedde. De kände sig så träffade att de försökte gömma sig från Guds närvaro.⁹³

Augustinus

Djävulens egen synd kan ha varit enorm och ohygglig, men det var Eva som introducerade synden till mänskligheten. Hon var, enligt Augustinus eget moralsystem där högmod går före fall, redan syndfull. Adam, däremot, behandlas annorlunda. Augustinus menar att Genesis inte säger mycket om hur Adam frestades att också äta. Han funderar på om Eva inte ens behövde några ord för att övertyga Adam, om han överhuvudtaget behövde övertygas. Adam såg ju att hon inte dog av att äta frukten. Men Genesis säger att hon är lurad inte högmodig. Det är ätandet som är synden, inte hennes tidigare själsliga sinnestillstånd. Senare utvecklar Augustinus sina teorier kring synden och hävdar att även Adam är inkluderad i det syndfulla ägerandet. De var bägge syndfulla när de smakade av äpplet.⁹⁴

Det var inte för att kunna se utvändiga saker som öderas ögon öppnades, menar Augustinus, eftersom de kunde se saker redan. Det var för att de skulle kunna se skillnaden mellan det goda de förlorat och det onda till vilket de fallit. Därför kallas trädet i paradiset trädet som ger kunskap om gott och ont. De var förbjudna att vidröra det eftersom det skulle ge dem kunskap om just detta. Det krävs erfarenheter av sjukdomens plågor för att öppna våra ögon för njutningen att vara frisk. Så fort våra första föräldrar hade avfärdat Guds heliga befallning blev de genast berövade deras gudomlighet och skämdes över sin nakenhet. De täckte sig själva med fikonlöv, som kanske var det första som det bekymrade paret lade märke till. De täckta delarna förblev oförändrade förutom att de tidigare inte upplevde någon skam. De kände för första gången en känsla av olydnad i deras kött, som om straffet var menat att passa den olydnad som de själva begått mot Gud. Sedan såg de att de var nakna genom fördärvade ögon. Deras ursprungliga enkelhet, som ordet nakenhet tyder på, verkar nu vara

⁹³ ACC, 82.

⁹⁴ Forsyth 1989, 435.

visar på ett särskilt kittlande, om det är det korrekta att vilket tanken plågas i förunderliga vägar från begäret och

njutningen.⁹⁵

Augustinus lära om arvssynden fick stor genomslagskraft bland de första kristna och har fortfarande en central plats i västerländsk kristen tradition. Augustinus hävdar att mänskligheten är sjuk, lidande och obotligt skadad av syndafallet. Denna synd var Adams övermodiga försök att vara självständig och styra sig själv. I *Bekännelser* skriver Augustinus: öDet var alltså inte längre jag som handlade, utan den synd som bodde i mig, som straff för den synd som begicks av en vars vilja var friare än min ö jag var ju barn av Adam.ö⁹⁶

Syntes

Frestelsen öppnade deras ögon till olydnad. Lagen från Gud som förbjöd dem att äta av frukten kan inte anses som orsaken till fallet. Även om Gud visste resultatet på förhand tillät han Adam att frestas eftersom mannen inte skulle förtjänat stort beröm om han var god av den enkla anledningen att han aldrig frestades att bli stygg och elak. Efter synden öppnades medvetenhetens ögon medan vaksamhetens ögon stängdes. Nu såg de skillnaden mellan det goda de förlorat och det onda till vilket de fallit. Deras själ förlorade herraväldet över kroppen. Fikonlöv kan symbolisera njutningen, benägenhet att synda eller en ångerhandling. Den svala kvällsvinden, när Gud letar efter Adam, visar att den första mannen redan hade förlorat oskyldighetens solljus. Så Adam och Eva gömde sig i trädgården eftersom de hade förlorat sanningens ljus.⁹⁷ Därefter blir de utfrågade av Gud. Frågan ställs inte för att Gud inte visste svaret. Den poängterar den dumhet Adam och Eva visar när de syndar men förutspår samtidigt mänsklighetens räddning i Kristus. Adam vägrar erkänna sina överträdelser och skyller på Eva. Även hon vägrar erkänna sin synd och säger att ormen lurade henne. Dessa försök att slingra sig och att rädda sig själva visar på en ovilja att ångra sig.⁹⁸

I *Katolska Kyrkans Katekes* läser vi:

ö1850 Synden är en kränkning av Gud: öMot dig allena har jag syndat och gjort vad ont är i dina ögonö (Ps 51:6). Synden vänder sig mot Guds kärlek till oss och vänder bort vårt hjärta från den. Liksom den första synden är den olydnad, uppror mot Gud, genom viljan att bli ösom Gudö i det att man får insikt i och bestämmer vad som är gott och vad som är ont (1 Mos 3:5). Synden är alltså ökärlek till sig själv som går så långt att den

⁹⁵ ACC, 81.

⁹⁶ *Augustinus Bekännelser* 8:10, 198.

⁹⁷ ACC, 79.

⁹⁸ ACC, 83-84

jälvupphöjelse står synden i rak motsättning till Jesu lydnad som

VI TAR OCKSA TARA OSS HUR MAN SKAN LÄSA berättelsen om syndafallet:

ö390 Berättelsen om syndafallet (1 Mos 3) använder sig av bildspråk, men den säger att en ur-händelse har ägt rum, något som inträffade *i början av människans historia*. Uppenbarelsen ger oss trons visshet om att hela den mänskliga historien är präglad av den första synd som våra ur-föräldrar i frihet begick.¹⁰⁰

4.3.3 Människans straff, Genesis 3:16-19

Smärta, vedermöda och död är straff som vi, eller våra urföräldrar, själva ådragit oss. Genom Adam utövade människan en stor makt över naturen. I begynnelsen förändrade Adam och Evas självrådiga handling själva naturens natur. Därför måste hela människosläktet lida och dö därefter. På denna uråldriga berättelse har de kristna byggt upp sitt moralsystem. Enligt *Efrem Syriern* straffades ormen först för att Adam och Eva skulle bli rädda och ha en möjlighet att ångra sig. Men när ormen hade blivit förbannad av Gud och Adam och Eva fortfarande inte hade bitt någon ödmjuk bön om förlåtelse kom Gud till dem med straffet. Han kom till Eva först, eftersom det var genom henne som synden överlämnades till Adam.¹⁰¹

Augustinus

Det finns inga tvivel kring kvinnans straff. Hon lider av illamående, sjukdom och smärtor under graviditeten samt av de smärtsamma sammandragningar som hör till en normal förlossning i detta livet. Dessa lidanden är inte naturliga, utan visar på den sjuka natur vi nu upplever. Vad kvinnorna fick överta var inte bördan av Evas fruktsamhet utan av hennes överträdelse. Nu verkar fruktsamheten under denna börda sedan den förlorat Guds välsignelse. Fastän hennes födslosmärter fullföljs i denna högst påtagliga kvinna, skall vi ha den mer gömda kvinnan i åtanke. För till och med hos djuren föder honorna sina avkommor med smärta och detta är i deras fall dödens villkor snarare än ett syndastraff. Liksom Evas synd ledde till lidande för kvinnorna ledde Adams synd till lidande för männen som ska bruka en jord full av tistlar och törnen. Nu, säger Augustinus, upplever mannen smärta, besvikelse och prövning i sitt arbete liksom kvinnan i sitt.¹⁰²

⁹⁹ KKK, 498-499. Citatet "kärlek till sig själv som går så långt att den föraktar Gud" är hämtat ur Augustinus *Guds Stad*. Se även Fil 2:6-9.

¹⁰⁰ KKK, 113-114. Det kursiva hänvisar till Andra Vatikankonciliet (1962-1965), *Gaudium et spes* 7 dec. 1965.

¹⁰¹ ACC, 92.

¹⁰² ACC, 93; Pagels 1989, 237-238.

I Genesis 3:16 hittar vi Guds domsord över kvinnan. Hennes straff består inte i att vara kvinna, maka och moder, utan av födslosmärtnan och att vara underordad mannen. I den hebreiska texten finner vi en viss ambivalens i straffformuleringen eftersom här också finns en antydning om välsignelse: »Stor skall jag göra din möda när du är havande, med smärta skall du föda dina barn.« För israeliten var det en välsignelse framför andra att få många barn, framför allt söner.¹⁰³

Den andra versen, av fem totalt i Bibeln, där Eva nämns vid namn är i samband med Kain och Abels födelse:

»Han drev ut människan, och öster om Eden trädgård satte han keruberna och det ljungande svärdet att vakta vägen till livets träd. Mannen låg med sin hustru Eva, och hon blev havande och födde Kain. »Jag har gett liv åt en man, med Herrens hjälp«, sade hon. Därefter födde hon Abel, Kains bror.«¹⁰⁴

5.1 HEBREISK TRADITION

När Gud tilldelade Paradiset till det första paret i mänskligheten, varnade han dem särskilt för köttsligt umgänge med varandra. Men efter Evas fall, närmade sig Satan Eva i ormens skepnad, och frukten av deras union var Kain, anfader till alla de ogudaktiga generationer som gjorde uppror mot Gud. Kains härstamning från Satan, ängeln Samael, avslöjades i hans serafiska framträdande. Vid hans födelse, skrek Eva: »Jag har gett liv åt en man, med hjälp av Herrens ängel.«¹⁰⁵

Adam hade inte varit tillsammans med Eva under tiden hon väntade Kain. Hon hade lämnat sin man och åkt västerut, eftersom hon fruktade att hennes närvaro skulle fortsätta att ge Adam olycka. Adam blev kvar i öster. När det var dags för Eva att föda och hon började känna födslosmärtnor, bad hon till Gud om hjälp. Han lyssnade inte till hennes ödmjuka bön: »Ljuskällorna i himlen, jag ber er tala med min mästare Adam när ni återvänder åt öster.« Samtidigt skrek Adam: »Evas klagosång har genomborrat mitt öra! Måhända har ormen åter anfallit henne, och han skyndade till sin hustru. Han fann henne i stora smärtnor och vädjade till Gud å hennes vägnar och tolv änglar visade sig tillsammans med två himlamakter. De

¹⁰³ Mettinger 1984, 65.

¹⁰⁴ Gen 3:24–4:2

¹⁰⁵ Ginzberg 1956, 54. Jfr Genesis 4:1.

Eva, medan Mikael, också på hennes högra sida, svepte ner till bröstet, och sade till henne: öVälsignad vare du Eva för Adams skull. På grund av hans enträgna böner sändes jag att garantera vår assistans. Gör dig redo att föda ditt barn!ö Genast var hennes son född, en strålande figur. Efter ett tag stod babyn på sina fötter, sprang iväg och kom tillbaka med en stjälk av halmstrå i handen som han gav till sin mor. Av den anledningen blev hans namn Kain, det hebreiska ordet för stjälk av (halm)strå. Nu tog Adam med sig Eva och pojken hem till öster. Gud skickade honom olika sorter av säd genom ängeln Mikaelns hand och Adam lärde sig hur man brukade jorden så den gav frukt, för att kunna försörja sig och sin familj och deras efterkommande. Efter en tid födde Eva en andra son, som fick namnet Abel, därför att, sade hon, han var född att dö.¹⁰⁶

5.2 GNOSTISK TRADITION

Eva förfördes av ormen/djävulen och resultatet blev Kain. Judarnas far skulle i så fall vara ormen/djävulen. I gnostisk kontext gick dessa, i grunden judiska idéer, genom en omvälvande utveckling. I *Johannesapokryfen* till exempel, observerar demiurgen öjungfrun vid Adams sidaö och avlar två söner med henne, Elohim och Jahve, båda fula som sin far, och han kallar dem Kain och Abel för att föra alla bakom ljuset. Besattheten av lust har gjort Evas berättelse till en motsvarighet till den med de lustfyllda änglarna. Och fortsättningarna är också parallella. Precis som jättarna vände sig mot varandra och startade krigföring, gjorde också Kain och Abel, där den ena till slut dödade den andre. De två myterna har kommit att bli två varianter av samma berättelse.¹⁰⁷

5.3 KYRKOFÄDERNA

Krysostomos hävdar, att den sexuella gemenskapen började efter Eva och Adams olydnad, efter att de förlorat sin plats i Eden. Ni förstår, säger han, före deras olydnad förde de ett liv liknande änglarnas, och där var det inte tal om något sexuellt umgänge. Augustinus menar att det även i paradiset förekom ärbar äktenskapsförening. Ett resultat av denna förening var

¹⁰⁶ Ginzberg 1956, 54-55.

¹⁰⁷ Forsyth 1989, 328-329.

ns av Adams fall, som ledde till att han förlorade sin
önskan. Kain följdes av Abel, som dödades av sin bror
och fungerade som den första profetiska symbolen för Guds stad. Augustinus skriver i *Guds stad* att han var menad att plågas av grymma avrättningar från de onda människors händer, de som älskar den här världen som deras hem och finner lycka i den jordiska stadens världsliga välfärd.¹⁰⁸

Set, Genesis 4:25

öÅter låg Adam med sin hustru, och hon födde en son. Hon gav honom namnet Set,
»ty«, sade hon, »Gud har skänkt mig ett nytt barn istället för Abel, som Kain
dödade«.ö

Efter att Set var född var Adam gudomligt inspirerad att säga, öGud har gett mig ett nytt barn istället för Abel, som Kain dödade.ö, menar Augustinus. Det är fullt möjligt att Set tidsmässigt inte var den näst födda utan bara att han var utsedd att bli en lämplig arvinge enligt den heliga förordningen.¹⁰⁹

5.4 EVAS DÖD

Härefter försvinner Eva ur Bibeln. Hon har fött den som ska föra Jahves lära vidare och behövs inte längre. Goldman skriver öSom den första av så många bibliska kvinnor får hon inte ens äran att dö. Inget mer sägs om hennes vidare öden, om hennes livslängd eller begravningsplats.ö¹¹⁰ I *Jewish Encyclopedia* läser jag dock att Eva dog strax efter Adam, vid fullbordandet av sex dagars sörjande. Hon begravdes i Machpelah-grottan, där även Sara, Abrahams hustru, och senare även Abraham, är begravnen.

Legenden berättar

Intervallerna mellan Adams död och hennes egen spenderade Eva gråtandes. Hon var bedrövd av sorg eftersom hon inte visste vad det hade blivit av Adams kropp, för ingen utom Set hade varit vaken när ängeln begravde den. När tiden var inne för henne att dö, krävde Eva att få bli begravnen på samma plats som kvarlevorna av Adam vilade. Hon bad till Gud: öHerre över alla makter! Ta inte bort Er tjänarinna från Adams kropp, från vilken Du har tagit mig. Från

¹⁰⁸ ACC, 103-104

¹⁰⁹ ACC, 115

¹¹⁰ Goldman 1999, 40-41

...m är en ovärdig och syndfull kvinna, att ta plats i hans Paradiset, inte heller då separerade från varandra; tillsammans var vi frestade att överträda Dina lagar, inte heller då separerades vi från varandra, så, O Herre, dela inte på oss nu. Vid slutet av sina böner bönföll hon, med ögonen riktade mot himlen, öVärldens Herre! Ta emot min själ! och gav upp sin själ till Gud. Ärkeängeln Mikael kom och lärde Set hur han skulle förbereda Evas kropp inför begravningen och tre änglar steg ner och begravde hennes kropp i graven med Adam och Abel. Sedan talade Mikael till Set: På detta vis skall du begrava alla människor som dör fram till återuppståndelsens dag.¹¹¹

¹¹¹ Ginzberg 1956, 52-53

Skapelseberättelsen tillhör det som vi kallar *Urhistorien*, och finns i de första elva kapitlen i Genesis. Där finns två skapelseberättelser, den prästerliga och den jahvistiska. Berättelsen om kvinnans skapelse finns i den andra, men först skrivna, som har tydliga influenser från kringliggande kulturer. I den skapas kvinnan, Eva, från mannens revben och Gud är en synlig aktör. De två redogörelserna skiljer sig mycket i språk, stil och innehåll. Även om den nutida vetenskapen anser att det är två olika redaktörer, ser rabbinerna dem som en källa, ord från Gud, där den andra berättelsen är en detaljerad utarbetad version av den första mer abstrakta. Eva skapades av mannens revben efter det att han uttryckt en längtan efter en kvinna. Eva var enligt legenderna Adams hustru nummer två. Den första hette Lilit, men övergav Adam eftersom hon hade svårt att underordna sig mannen. Därefter hemsöker hon män om nätterna och dödar människornas spädbarn. Eftersom Adams första hustru övergav honom skapades en ny åt Adam. Att skapa henne från mannen var möjligt eftersom Adam ursprungligen hade två ansikten, som senare separerades när Eva föddes. Medan Gud formade henne uppmanade han henne att vara kysk. Att det finns en skillnad mellan könen beror på att Adam skapades av stoft från marken, som är beständigt, medan Eva skapades av kött, vilket måste prepareras för att hålla.

De tidigaste judiska och kristna församlingarna använde Genesis berättelser, för att hjälpa dem att ta itu med sina egna sociologiska och teologiska angelägenheter. Ledarna för de uppkommande postbibliska religionerna uttolkade och betonade vissa särdrag av Genesis 2-3 samtidigt som de etablerade sin egen syn på skapelsen och genus, sex och synd. Kyrkofädernas syn på berättelsen blev auktoritativ och normerande för den framväxande kristna teologin.

Precis som berättelsen om Edens lustgård och skapelsen har nära paralleller med det babyloniska Gilgamesheposet, har syndafallsberättelsen i Genesis 3 inslag av detsamma. I allmänhet söker man förklaringen på syndens uppkomst i världen i berättelsen om syndafallet. Den ger en förklaring till människans nuvarande situation: en tillvaro med hårt arbete, födslosmärter och dödlighet. Enligt en rabbinsk legend var ormen förmådd att leda Eva i synd av begäret att äga och besitta henne, medan en annan legend berättar om Samael som valde ut ormen att förleda Eva för att han var avundsjuk på människorna. De flesta traditioner tillbaka i tiden, visar tydligt en djupt rotad övertygelse att Eva frestade Adam att begå synd. Syndens exakta natur är oklar både i den rabbinska tolkningen och i den bibliska texten. I stället för att

ng, fokuserar de sig på till exempel hennes namn, hennes straff och angriper bara delar av historien.

Efter överträdelsen kan Adams nakenhet inte skyllas av kläder. Han känner sig naken, blottad och sårbar. Gud ger Adam en andra chans och frågar hur han vet att han är naken. Fångad går Adam till motattack och svarar ökvinnan som du ställt vid min sida ö lurade mig att äta. Även Eva skyller ifrån sig och lägger skulden på ormen som sedan blir straffad. I årtusenden har judar och kristna försökt förklara det mänskliga lidandets mysterium. Döden utgör inte det naturliga slutet på våra liv utan drabbade mänskligheten därför att Adam och Eva handlade fel. Associationen mellan Eva och synden, sexualitet och lust, expanderar i både kristna och judiska post-bibliska källor, där ormen spelar en alltmer satanistisk och fallisk roll. Långt innan den bibliske författaren tecknade ned skapelseberättelsen var ormen och kvinnan nära förbundna med varandra.

På grund av Evas närvaro i Eden blev ormen avundsjuk och detta har använts för att rättfärdiga åläggandet av ansvaret på henne. Rabbinsk exeges över Evas namn återinför temat att koppla samman den första kvinnan med förbjuden kunskap, lust, frestelse, synd och död. Vissa gnostiska kristna menade att berättelsen aldrig var avsedd att uppfattas bokstavligt utan som en andlig allegori, en myt med mening mer än en historia med moral. Varje rad i Skriften var en gåta, en hemlighet som visade på en djupare mening, men Eva öppnar upp vägen åt Satan.

Enligt kyrkofäderna är eukaristin botemedlet mot det gift som ruinerade mänskligheten när Adam och Eva åt av frukten. Sedan Adam och Eva föll är deras eftervärld tvungna att återvända till Gud genom ödmjukhet och underdånighet. Maria representerar den andra Eva som befriar mänskligheten från den första Evas synd. Att Eva var olydig före Adam tar en del kyrkofäder som ett bemäktigande av hans chefskap. Augustinus menar att det var Eva som introducerade synden till mänskligheten. Senare utvecklar Augustinus sina teorier och menar att bägge var syndfulla när de åt av äpplet. Smärta, vedermöda och död är straff som vi, eller våra urföräldrar, själva ådragit oss. I begynnelsen förändrade Adam och Evas självrådiga handling syndens natur. Därför måste hela människosläktet lida och dö därefter. På denna uråldriga berättelse har de kristna byggt upp sitt moralsystem.

Eva får sedan tre söner, Kain, Abel och Set. Enligt hebreisk tradition är det bara Set som är Adams. Även gnostisk tradition hakar på detta tema och menar att Kain är resultatet av förförelsen. Kyrkofäderna menar att Kain är en konsekvens av Adams fall. Efter Sets födelse försvinner Eva ur Skriften och det råder delade meningar om hennes död och begravning.

7.1 JÄMFÖRANDE ANALYS

Egentligen är det svårt att jämföra dessa tre traditioner eftersom de ibland går in i varandra både tidsmässigt och ideologiskt. Det finns dock några beröringspunkter i berättelsen om Eva som jag funnit intressant att analysera. Det gäller skapelsen och hur ökvinnovänligaö uttolkningarna är. En sådan analys kan man göra utan att det blir en studie om genus eftersom jag bara analyserat berättelsen, inte Evas förutsättningar som verklig kvinna.

De tidiga kyrkofädernas tolkningar och katolska kyrkan, anser jag, står närmare de rabbinska uttolkningarna än de gnostiska vad det gäller skapelsen. Gnostikerna läste berättelsen om Adam och Eva symboliskt, ofta allegoriskt. De mest radikala vände upp och ned på historien och berättade vad som hände i paradiset ur ormens synvinkel. Han var klokare än de andra djuren och därför angelägen om att Adam och Eva skulle ta del av kunskapens träd. En del av dem påstod att ormen var en manifestation av Kristus själv, medan andra gnostiker läste historien som en allegori om den religiösa upplevelsen. Eva står för den högre principen och symboliserar det andliga självet medan Adam symboliserar själen, psyket där självet fanns.

Gnostiska författare älskade att berätta historien om Eva. Hon var en svårgripbar andlig intelligens som först framträdde i Adams inre och väckte honom, som symboliserade själen, till medvetande om sin andliga natur. Här finns en likhet mellan uppfattningarna. I kyrkofädernas kommentarer till Gen 1:26-27 är både man och kvinna skapade till Guds avbild. Den gudomliga framtoningen överskuggar den sexuella skillnaden. Kompletterandet mellan man och kvinna är representerat på flera sätt: kvinnan var redan i mannen när Adam skapades; mannen symboliserar även här anden, medan kvinnan representerar själen. Flera av kyrkofäderna använde sig av den gnostiska väktartraditionen när de kopplade samman mänsklighetens synd med de fallna änglarna. Detta gjorde de för att kunna motbevisa gnostikerna.

De gnostiska texterna anser jag är mer kvinnovänliga än de rabbinska eller katolska. Till exempel så skildrar Gnostikerna vad som hände i paradiset ur ormens synvinkel. På det viset blir Evas roll som ösyndens införerskaö mer nedtonad eftersom hon blir medspelare i ett lag. De judiska och kristna författarna från de första århundradena av vår tideräkning talar sällan om ämnen som äktenskap, skilsmässa och kön. Istället talar de om Adam, Eva och Ormen. På

sexuella ting. De gnostiska grupperna däremot, som var kristna, var fascinerade av Bibelns skapelsemyter, men tolkade dem helt annorlunda än de rättläriga kristna. Gnostikerna läste berättelsen om Eva symboliskt. Därför blev hon inte så starkt förknippad med syndens inträde inom gnostiska kretsar som i judiska och kristna. Inom gnosticismen är Eva dessutom en andlig makt som väldigt starkt påverkar Adam. Vi har ju också läst att Eva i vissa sammanhang manifesteras mer som vishet, än som en egen personlighet. När gnostiska och ortodoxa kristna var oeniga vände de sig till Skrifterna för att få stöd där, men tolkade de som sagt på helt olika sätt. Många av de första kristna läste Skrifterna som praktisk vägledning för ett moraliskt liv och då framför allt Genesisberättelsen. Den läste de som en historia med moral, det vill säga med Adam och Eva som verkliga historiska personer, våra urföräldrar. Och eftersom Eva ansågs vara källan till synd i Talmud och Midrash, fanns där ett behov av att tygla henne och tämja den farliga energin för att skapa områden för kvinnlig avskildhet och underordning. Detta har fått stor konsekvens för en del nu levande judiska kvinnor. Till exempel anses Adam vara världens upphöjda offer som Eva vanhelgade. Som försoning är alla kvinnor kommenderade att åter offra en bit av degen. Och eftersom kvinnan släckte ljuset i mannens själ, är hon förbunden att tända sabbatsljuset. Kvinnor täcker sitt hår som ett bevis på att Eva förde synden in i världen; hon försöker skylla sin skam. Och kvinnor går före män i en begravningskortege eftersom det var kvinnan som tog döden in i världen.

Diskussion och slutord

Sarah S. Forth skriver i *Eve's Bible*: "No one gets more bad press than the First Woman, who is accused of getting herself and her partner kicked out of paradise and starting humankind on a downward spiral." Det är inte svårt att hålla med. Samtidigt kommer det fram en kvinna i de hebreiska legenderna som agerar mycket likt kvinnor idag. Hon intar en försvarsställning gentemot Gud när ormen/satan har lurat henne. Det visar på något sätt att hon redan har ångrat sig, den enda kunskap hon erhöll var ju faktiskt den att de var nakna. Detta skulle kunna anses som ett nederlag. Fast å andra sidan blir de medvetna om deras sexuella lustar och barn blir till.

Min utgångspunkt var inte att belysa historien ur ett feministiskt perspektiv eftersom jag anser att vi måste läsa berättelsen som den var, inte hur vi *skulle vilja* att den var. Ändå kommer man inte ifrån de feministiska uttolkningarna när man studerar litteratur i detta ämne. Många judiska och kristna kvinnor verkar ha svårt att läsa historien som den är. De har

spelade och vill gärna att Adam blir en medbrottsling. är brottslingar, de är bara människor. Gud må ha haft en tanke bakom deras gudomlighet, skapade till Guds avbild, och deras kunskaper, men i slutändan visar det bara på att Gud inte kan avbildas. Han är originalet och hans avbilder här på jorden är B-laget som ska förvalta hans skapelse. Människan är utrustad med en fri vilja och det har vi bara Gud att tacka för. Men jag är medveten om att slutsatser om kvinnors liv i antiken bara är skrivna av män. Vi vet alla, att historien är skriven av vinnarna, den mansdominerade societeten. Det kan vi dock inte ändra på nu. Vi har det material vi har.

Efter att ha studerat Eva ganska ingående är jag inte säker på om hon är ond eller god. Jag tycker inte hon måste vara någotdera. Hon är en människa med en fri vilja som alla andra? Jag har kommit att hysa en stor empati för denna kvinna som lagt grunden till synen på kvinnan i vår kultur och känner mig inte färdig med henne eller hennes berättelse. Det vore intressant att studera vidare hur hon avbildats i konst och kyrkomålningar eller hur dagens präster tolkar historien om Eva. Något annat jag funderat över är när öfruktenö blev öett äppleö? Om jag har förstått det hela rätt var det ett fikonträd. Visste inte nordborna vad ett fikon var när berättelsen skulle introduceras, måhända? Äpplen kände vi antagligen till.

I Koranens skapelseberättelse finns hon också med. Den skiljer sig lite från den bibliska och det vore intressant att också studera hur hon gestaltas och tolkas i den muslimska traditionen. Det finns mycket kvar att göra.

Från allra första början hade jag även tänkt undersöka Martin Luthers bild av Eva. Men efter att ha studerat en del litteratur av och om Luther insåg jag att jag inte skulle göra denne man rättvisa i den här uppsatsen. Det visade sig också att han inte var helt igenom konsekvent i frågan och lite svår att greppa på så här liten tid. Dessutom hade jag behövt bättra på min tyska litegrand innan jag tar itu med honom på fullt allvar. Jag får helt enkelt spara mina anteckningar om Luther och Genesis och ge honom en egen uppsats någon gång i framtiden. Trots att han inte finns med i denna uppsats kan jag inte låta bli att citera honom i mina slutord. Luther var en ganska flitig brevskrivare, både hem till sin familj och till andra. Den 16 oktober 1523 skriver han ett brev till Mikael von der Strassen som avslutas med orden öHälsa ert kära revben (hustru)ö. Den 4 december samma år skriver han till Nikolaus Gerbel: öLev väl med ert revben och köttö.

- Albrektson, Bertil & Helmer Ringgren. 1992. *En bok om Gamla Testamentet*. Malmö: Gleerup.
- Alexander, Pat och David (red). 2001. *Libris stora Handbok till Bibeln*. Örebro: Libris.
- Augustinus. 2003. *Augustinus Bekännelser*. Översättning Bengt Ellenberger. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag.
- Bach, Alice (red). 1999. *Woman in the Hebrew Bible: a reader*. New York: Routledge.
- Bibel 2000
- Bronner, Leila Leah. 1994. *From Eve to Esther: Rabbinic Reconstructions of Biblical Women*. Louisville: Westminster/John Knox Press
- The Catholic Encyclopedia*. Volume V. 1909.(www.newadvent.org/cathen/056466.htm)
- Dekker, Sidney W. A. "Eve and the Serpent. A rational choice to Errö" i *Journal of Religious Health*. 2007. 46:571-579.
- Eilberg Schwartz. 1999. "The problem of the body for the people of the Book" i *Women in the Hebrew Bible: a reader*. (red) Bach, Alice. 53-57. New York: Routledge.
- Fishbane, Michael. "Eveö." 1987. (red) Eliade, Mircea. *The Encyclopedia of Religion*. Band 8, 199.
- Forsyth, Neil. 1989. *The Old Enemy: Satan and the Combat Myth*. New Jersey: Princeton University Press.
- Forth, Sarah S. 2008. *Eve's Bible: A woman's guide to the Old Testament*. New York: St Martin's Press.
- Ginzberg, Louis. 1956. *Legends of the Bible*. Philadelphia: The Jewish Publication Society of America.
- Goldman, Anita. 1999. *Våra bibliska mödrar*. Stockholm: Natur och kultur.
- Jewish Encyclopedia* (www.jewishencyclopedia.com)

nd: Catholica. 1996.

ction of Eve and the Exegetical Politics of Genderö i

Women in the Hebrew Bible: a reader. (red) Bach, Alice. 241-269. New York:
Routledge.

Mettinger, Tryggve N. D. 1984. *Eva och revbenet. Sex uppsatser om Gamla Testamentet.*
Lund: Teologiska Institutionen i Lund.

Meyers, Carol L. 1991. *Discovering Eve: Ancient Israelite woman in context.* Oxford
University Press.

Pagels, Elaine. 1989. *Adam, Eva och Ormen.* Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Pagels, Elaine. 2002. *De Gnostiska Evangelierna.* Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Ries, Julien. öThe Fallö. 1987. (red) Eliade, Mircea. *The Encyclopedia of Religion.* Band 5,
256-267.

Umansky, Ellen M. öLilithö. 1987. (red) Eliade, Mircea. *The Encyclopedia of Religion.* Band
8, 554-555.

Världens Religioner. (red) Alexander, Pat. Verbum 2000.